

ÖĞRENCİLER VE EĞİTİME ERİŞİM

EĞİTİM İZLEME RAPORU 2020

ÖĞRENCİLER VE EĞİTİME ERİŞİM

EĞİTİM İZLEME RAPORU 2020

ERG HAKKINDA

Eğitim Reformu Girişimi (ERG), çocuğun ve toplumun gelişimi için eğitimde yapısal dönüşüme nitelikli veri, yapıcı diyalog ve farklı görüşlerden ortak akıl oluşturarak katkı yapan bağımsız ve kar amacı gütmeyen bir girişimdir. Yapısal dönüşümün ana unsurları, eğitimde karar süreçlerinin veriye dayalı olması, paydaşların katılımıyla gerçekleşmesi, her çocuğun kaliteli eğitime erişiminin güvence altına alınmasıdır.

2003 yılında kurulan ERG, Türkiye'nin önde gelen vakıflarının bir arada desteklediği bir girişim olmasıyla Türkiye sivil toplumu için iyi bir örnek oluşturur.

ERG çalışmalarını, Eğitim Gözlemevi ve Eğitim Laboratuvarı birimleriyle yürütür, Öğretmen Ağı'nın yürütücülüğünü üstlenir.

ERG, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Aydın Doğan Vakfı, Borusan Kocabıyık Vakfı, Elginkan Vakfı, ENKA Vakfı, İDEV Ankara, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Kadir Has Vakfı, Mehmet Zorlu Vakfı, MV Holding, Sabancı Üniversitesi, Tekfen Vakfı, Türkiye Vodafone Vakfı, Vehbi Koç Vakfı ve Yapı Merkezi tarafından desteklenmektedir.

KURUMSAL DESTEKÇİLERİMİZ

İÇİNDEKİLER

GRAFİKLER VE TABLOLAR	4
KISALTMALAR	5
YAZARLAR HAKKINDA	7
SUNUŞ	8
GİRİŞ	9
EĞİTİMDE ACİL DURUM VE GEREKSİNİMLER	11
Eğitime Erişime Dair Temel Göstergelerinin Değerlendirilmesi ve Güncellenmesi	12
KADEMELERE VE YAŞA GÖRE EĞİTİME ERİŞİMİN İZLENDİĞİ TEMEL GÖSTERGELER	13
Okulöncesinde Eğitime Erişim	13
Okulöncesinde Okullulaşma Oranları	14
Okulöncesi Eğitimde Öğrencilerin Kurumlara Göre Dağılımı	16
COVID-19 Salgını Öncesinde ve Sürecinde Okulöncesi Eğitime Erişime Yönelik Çalışmalar	18
İlköğretimde Eğitime Erişim	21
İlkokul	22
Ortaokul	22
Ortaöğretimde Eğitime Erişim	23
Açıköğretimde Eğitime Erişim	25
DEVAMSIZLIK, SINIF TEKRARI VE EĞİTİMDEN ERKEN AYRILMA	27
Devamsızlık	27
Sınıf Tekrarı	29
Eğitimden Erken Ayrılma	30
COVID-19'UN EĞİTİME ERİŞİME ETKİSİ	32
EĞİTİME ERİŞİMİ İÇİN ÖZEL ÖNLEM GEREKEN ÇOCUKLAR	34
Özel Gereksinimli Çocuklar	34
Geçici Koruma Altındaki Çocuklar	36
Çalışan Çocuklar	39
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerin Çocukları	41
Roman Çocuklar	42
Köy Okulları	44
Azınlık Okulları	45
Eğitime Erişimde Özel Önlem İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Projeler	46
SONUÇ YERİNE	48
KAYNAKLAR	50

GRAFİKLER VE TABLOLAR

GRAFİKLER

Grafik 1:	Okulöncesi net okullulaşma oranları ve toplam öğrenci sayısı	15
Grafik 2:	Okulöncesi eğitimde öğrencilerin kurumlara göre dağılımı, 2019-20 (%)	17
Grafik 3:	Yaşa göre eğitimde ve eğitim dışında olan öğrencilerin oranı, 2019-20	21
Grafik 4:	Ortaöğretimde cinsiyet ve bölgeler ayırımında net okullulaşma oranları, 2019-20	23
Grafik 5:	Ortaöğretim öğrencilerinin program türlerine göre dağılımı (%)	24
Grafik 6:	Açıköğretim liselerinde öğrenim gören öğrencilerin (14-17 yaş) tüm ortaöğretim öğrencilerine oranı	25
Grafik 7:	Geçici koruma altındaki çocuk sayısı ve okullulaşma oranı	37
Grafik 8:	Türkiye’de 15-17 yaş grubunda çocuk istihdam oranı	40

TABLolar

Tablo 1:	20 gün ve üzeri devamsız öğrenci oranı (%)	28
Tablo 2:	Doğum yıllarına göre net okullulaşma oranları	31
Tablo 3:	Örgün eğitimde özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrenci sayısı, 2019-20	34
Tablo 4:	Örgün eğitimde köy okullarında öğrenim gören öğrencilerin kademeye ve cinsiyete göre dağılımı	44
Tablo 5:	Azınlık eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrenci sayısının kademelere göre dağılımı, 2019-20	46

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
AB	Avrupa Birliği
AÇSHB	T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BEGEP	Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi
CEC	<i>Commission on Education and Communication</i> (Eğitim ve İletişim Komisyonu)
COVID-19	Yeni Koronavirüs Hastalığı
ÇSGB	T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
EÇE	Erken Çocukluk Eğitimi
EÇHA	Engelli Çocuk Hakları Ağı
EGED	Eğitimde Görme Engelliler Derneği
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
HBÖGM	Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
IUCN	<i>International Union for the Conservation of Nature</i> (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği)
ILO	<i>International Labour Organization</i> (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IPBES	<i>Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services</i> (Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Konulu Hükümetlerarası Bilim-Politika Platformu)
İBBS	İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
KEP II	Kız Çocuklarının Okula Devam Oranlarının Artırılması Projesi
KODA	Köy Okulları Değişim Ağı Derneği
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
NEPC	<i>National Education Policy Center</i> (Eğitim Politikaları Merkezleri Ağı)
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ÖRGM	Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÖYGM	Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
PIKTES	<i>Project on Promoting Integration of Syrian Kids into the Turkish Education System</i> (Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi)
RAM	Rehberlik ve Araştırma Merkezi
RAMKEG	Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin Kapsayıcı Eğitim Hizmetleri Sunma Açısından Kapasitelerinin Güçlendirilmesi Projesi
SEÇBİR	Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
SBB	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SGB	Strateji Geliştirme Başkanlığı
SGDD-ASAM	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği

SSDE	<i>Turkey Safe Schooling And Distance Education Project</i> (Türkiye Güvenli Okullaşma ve Uzaktan Eğitim Projesi)
t.y.	Tarih yok.
TCCB	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı
TEGM	Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
TL	Türk Lirası
TOG	Toplum Gönüllüleri Vakfı
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TRT EBA TV	Eğitim Bilişim Ağı Televizyonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNICEF	<i>United Nations International Children's Emergency Fund</i> (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
Y-Peer Türkiye	Sağlıkta Genç Yaklaşımlar Derneği
YEĞİTEK	Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü

YAZARLAR HAKKINDA

Melike Ergün lisans eğitimini İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimini ise aynı üniversitede Kültürel İncelemeler alanında tamamladı. 2011 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi'ne (SEÇBİR) katıldı. Çalışma alanları arasında ders kitapları, kapsayıcı eğitim, toplumsal cinsiyet ve engellilik çalışmaları bulunuyor; bu konular odağında yürütülen proje ve araştırmalarda görev alıyor. Yayınları arasında Engelliliğe ve Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: İlk ve Ortaöğretim Kurumları için Örnek Ders Uygulamaları (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015) ile Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler (Karekök, 2015) yer alıyor.

Burcu Meltem Arık 2000 yılında ODTÜ Kimya Bölümü'nden mezun oldu. Doğa, kültür ve eğitim odaklı sivil toplum ve düşünce kuruluşlarında eğitim politikaları, çevre/doğa eğitimi, sürdürülebilirlik eğitimi, iklim değişikliği eğitimi, doğa oyunları, ekolojik okuryazarlık ve biyomimikri konularında çalıştı. Avrupa Konseyi'nin Mozaik ile Gençler için Sürdürülebilirlik Eğitim Kitlerinin yazarları arasında yer aldı. 2015-2020 yılları arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi Ekolojik Okuryazarlık ve Sürdürülebilirlik ile Biyomimikri derslerini verdi. Common Worlds Research Collective ve Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) Eğitim ve İletişim Komisyonu (CEC) üyesi, Eğitim Politikaları Merkezleri Ağı (NEPC) yönetim kurulu üyesidir. 2017 yılından bu yana Eğitim Reformu Girişimi'nde Eğitim Gözlemevi Koordinatörü olarak çalışıyor.

SUNUŞ

COVID-19 salgını nedeniyle 2019-20 eğitim-öğretim yılı uzaktan eğitimle tamamlandı. Salgın 2020-21 eğitim-öğretim yılında eğitime dair süreçlere ve eğitimin paydaşlarına etkilerini sürdürüyor. ERG olarak Eğitim İzleme Raporu 2020 kapsamındaki dosyalarla bu süreçte yaşananları, yaşama geçirilen uygulamaları ve eğitimin paydaşlarının sürece ilişkin deneyimlerini izliyor ve değerlendiriyoruz. Bu dosyadan önce, temmuz, eylül, ekim ve kasım aylarında sırasıyla Eğitim Yönetişimi ve Finansmanı, Eğitimin İçeriği, Eğitim Ortamları ve Öğretmenler dosyalarını yayımladık.

Eğitim İzleme Raporu 2020: Öğrenciler ve Eğitime Erişim başlıklı beşinci dosyamızda göstergeler aracılığıyla eğitimin her kademesinde eğitime erişimin durumuna ve eğitime erişimde özel önlemlerle desteklenmesi gereken çocuklara ilişkin değerlendirmelere yer veriliyor. Salgın sürecinde uzaktan eğitime erişimde yaşanan sorunlar, sahada yürütülen çalışmalardan yararlanılarak ele alınıyor. Ayrıca eğitime erişimi artırmaya yönelik hedefler ve uygulamalar değerlendiriliyor.

Eğitim İzleme Raporu 2020: Öğrenciler ve Eğitime Erişim dosyasının hazırlık sürecinde birçok kişi bize destek verdi. Bilgi, görüş ve geribildirimlerini bizimle paylaşan Aysun Koca, Duygu Yaşar, Prof. Dr. Ebru Aktan Acar, Dr. Öğretim Üyesi Ersoy Erdemir, Prof. Dr. Gelengül Haktanır, Gökhan Atik, Gülcan Kılıç, Hilal Teltik Doğanay, Mine Ekinci, Seda Öztürk, Selin Sezen, Şebnem Feriver Gezer, Umay Aktaş Salman ve Yetvart Danzıkyan'a teşekkürlerimizi sunarız.

Eğitim İzleme Raporu 2020: Öğrenciler ve Eğitime Erişim dosyasının tüm çocukların erken çocukluk eğitiminden başlayarak nitelikli eğitime erişebilmesi için geliştirilen politikaların veri temelli, katılımcı ve çocuğun üstün yararını gözeten bir anlayışla geliştirilmesine katkı sağlamasını umuyoruz.

Prof. Dr. Üstün Ergüder

Yönetim Kurulu Başkanı
Eğitim Reformu Girişimi

GİRİŞ

Nitelikli eğitime erişim herkes için evrensel bir haktır. Bu hak, Türkiye'nin ulusal mevzuatı ve taraf olduğu uluslararası sözleşmeler kapsamında garanti altına alınmıştır ancak mevcut mevzuat ile pratikte gerçekleşen arasında bir fark söz konusudur.¹ Geliştirilen ve uygulanan müdahale programlarına karşın, kimi toplumsal gruplar eğitime erişim ve/veya eğitim süreçlerine tam ve etkin katılım konularında hâlâ çeşitli engellerle karşılaşabiliyor. Okula kayıt yapılmasına ilişkin zorluklar, devamsızlık ve okuldan erken ayrılma, zorbalık ve ayrımcılık, erişilebilir içerik ve materyallerin yetersizliği gibi sorunlar öğrencilerin eğitime erişim ve katılımını olumsuz yönde etkiliyor. Bu bağlamda karşılaşılan zorluklar kesişimsel durumlarda daha da derinleşebiliyor. Örneğin, özel gereksinimli bir öğrencinin eğitime erişememesi durumunda yaşadığı “dezavantajlılığın” boyutu, öğrencinin aynı zamanda Roman veya yoksul olması durumunda katlanıp “çoklu dezavantajlılığa” neden olabiliyor.

Kapsayıcı eğitim yaklaşımı, tüm öğrenenlerin nitelikli eğitime erişiminin mümkün kılınabilmesi için bir çerçeve sunuyor. 1990 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından düzenlenen Herkes için Eğitim Konferansı'nda² kapsayıcı eğitim, eğitim sisteminin kapasitesinin “tüm öğrenenlerin kapsanması”na yönelik güçlendirilmesi bağlamında ele alındı.³ Kavramın bu yaklaşımla ele alınması, eğitime ilişkin bir paradigma tartışmasını gündeme getirdi. Bu tartışmayla birlikte çözüm olarak, belirli gruplara yönelik özel uygulamalar yapılması ve sisteme “uyum”un sağlanması yerine sistemin kendisinin tüm gereksinimleri ve çeşitli varoluşları eşzamanlı kapsayacak şekilde tasarlanması ve işletilmesi alınmaya başlandı. 1994 yılında yayımlanan *Salamanca Bildirisi*'nde “özel eğitimin güçlendirilmesi” yerine “bütünleştirilmiş eğitim ortamlarının kapsayıcılığının artırılması” gerektiğinin ortaya konması bu dönüşümün örneği niteliğindedir.⁴

Kapsayıcı eğitim, “her öğrenci önemlidir ve eşit derecede önemlidir”⁵ ilkesine dayanarak herkesin hak ve hizmetlerden eşit yararlanabilmesini odağa alır ve tüm çocukların yararınadır.

Bu yaklaşıma göre, toplumsal, ekonomik ve kültürel dinamikler ile eşitsizliklerin doğurduğu engellerin tespit edilmesi yoluyla ayrımcılığın önlendiği ve çeşitli gereksinimlerin karşılanabildiği eğitim ortamlarının tesis edilmesi önceliklendirilmelidir. Böylece çocukların eğitim ortamlarında kendilerini güvende ve sınıfın/okulun bir parçası olarak hissetmeleri (aidiyet), hem akademik hem sosyal-duygusal gelişimlerinin desteklenmesi ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri mümkün olabilecektir. Tüm öğrencilerin, potansiyelleri doğrultusunda gelişimlerinin

1 Gül, 2012.

2 *Education For All*.

3 UNESCO, 2009.

4 UNESCO, 1994.

5 UNESCO, 2017.

BÜTÜNLEŞİK POLİTİKA

Devlet daireleri ve kurumlarının belirlenen hedefler doğrultusunda uyumlu ve ortaklaşa çalışarak sistematik ve sürdürülebilir politikalar geliştirmesi ve yürütmesi.

Kaynak:

Rubin, A. (2016). Policy coherence at the local level: Aligning employment, skills and economic development policy. Coherence for Sustainable Development. Aralık 2020, http://www.oecd.org/gov/pcsd/Coherence%20for%20Development_Issue_8_WEB.pdf

EVRENSEL TASARIM İLKESİ

Evrensel Tasarım bütün ürün ve ortamların, herkesin en üst biçimde yararlanmasına olanak verecek ve estetik olacak şekilde tasarlanmasıyla ilgilenir. Eğitimde evrensel tasarım bağlamında önerilen çeşitli ilkeler; eğitim ortamları ile eğitim içeriğinin aktarılması süreçlerinin güvenli ve katılımcı olmasının sağlanması, eğitim-öğretim süreçlerinde geri bildirim yer verilmesi ve ölçme değerlendirimin öğrencilerin farklılıkları göz önünde tutularak oluşturulması gibi konuları içerir.

Kaynak: Rao, K., Ok, M. W. ve Bryant, B. R. (2014). A review of research on universal design educational models. Remedial and Special Education, 35(3), 153-166. <https://doi.org/10.1177/0741932513518980>

desteklendiği ve çeşitlilikle dolu bir topluluğun parçası olabildikleri bir kültürün, erken çocukluktan itibaren eğitim ortamlarında var olması çokkültürlülüğün ve kapsayıcılığın toplumsal ölçekte de var olabilmesi için hayati önem taşır. Kapsayıcı eğitim ortamları ve uygulamaları, toplumsal grupların birlikte yaşayabildiği ve çeşitliliğin değer gördüğü kapsayıcı toplumların oluşmasını destekler.

Tüm öğrencilerin kapsanması yoluyla eğitim ve öğretime erişiminin sağlanabilmesi ve katılımının sürdürülebilmesi için **bütünleşik politikalar** ile uygulamalara ihtiyaç duyuluyor. Öncelikle yasal mevzuatın hayata geçirilebilmesi için hukuksal çerçevenin güçlendirilmesi ve uygulamaların denetlenmesi, mevzuatın kapsayıcı politikalarla desteklenmesi gerekiyor. Bu çalışmaları, süreçlerin izlenmesi, düzenli veri toplanarak ihtiyaç ve sorun alanlarının tespit edilmesi, ihtiyaçlara yönelik çalışmalar yürütülmesi takip etmeli. Eğitim sisteminin ve ortamlarının erişilebilirliğinin artırılması için özel önlemlerin ve makul uyumlaştırma uygulamalarının hayata geçirilmesi de ihtiyaçlar arasındadır. Örneğin, eğitim ortamlarının fiziki erişilebilirliğinin artırılması; öğretim programının, eğitim içeriklerinin, öğretim yöntemlerinin ve ölçme değerlendirme çalışmalarının farklı gereksinimlere yanıt verecek biçimde tasarlanması kapsayıcılık için kritik önem taşır. Bunların yanı sıra, başta öğretmenler olmak üzere süreçlerde rol alan paydaşların güçlenmesi ve işbirliği içinde hareket etmesi gerekir. Öğretmenlerin, tüm öğrencilerin öğrenmelerini destekleyebilmeleri için öğrenme için **evrensel tasarım**,⁶ çocuk odaklılık ve hak temellilik konularında güçlenmesine ihtiyaç duyuluyor.⁷ Son olarak öğretmenlerin bakımverenler/aileler ve benzeri paydaşlarla işbirliğine yönelik desteklenmesi, kapsayıcı eğitim anlayışının sınıf ölçeğiyle sınırlı kalmaması ve okul kültürünün kapsayıcı kılınması açısından önemlidir.

Son yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından engellilik ve mültecilik odaklarında kapsayıcı eğitim üzerine projeler ve çalışmalar yürütülüyor. Erken çocukluk döneminde özel gereksinimli öğrencilerin eğitime erişiminin artırılması amacıyla MEB ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) işbirliğinde yürütülen Engeli Olan Çocuklar için Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitimi Projesi bu noktada örnek verilebilir. Ayrıca özel eğitim desteğine ihtiyaç duyan öğrencilere hizmet vermek üzere Türkiye'nin tüm illerine özel eğitim anaokulu açılması da gelişmeler arasında değerlendirilebilir.⁸ Bu çalışmaların yanı sıra akademi ve sivil toplumda kapsayıcılık ve eğitim konularında araştırmalar yürütülmesi ve içerikler üretilmesi kapsayıcı eğitim yaklaşımının benimsenmesi ve anaakımlaşması adına önemli gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Özellikle COVID-19 salgını nedeniyle uzaktan eğitim uygulamasına geçilmesiyle “dezavantajlı” durumdaki çocukların eğitime erişim sorununu ortaya koyan güncel çalışmalar bu bağlamda anılmaya değerdir.

Eğitim İzleme Raporu 2020: Öğrenciler ve Eğitime Erişim dosyasında öğrencilerin eğitime erişimine ilişkin güncel veriler paylaşılarak değerlendiriliyor, eğitime erişimin yaşanan acil durumlardan nasıl etkilendiği ve bunlara karşı ne tür önlemler alındığı tartışılıyor. Eğitime erişimi için özel önlem gereken çocukların eğitimine dair yürütülen çalışmalardan bulgulara yer veriliyor ve kapsayıcı politika önerileri üzerinde duruluyor. Bu dosyada paylaşılan değerlendirmelerin kapsayıcı eğitim politikalarının oluşturulmasında ve eğitim sisteminin kırılğanlığının giderilmesinde katkı sunması hedefleniyor.

⁶ UNICEF, 2014.

⁷ Sart vd., 2016.

⁸ 2019 yılında 29 ilde 52 kurum bulunuyorken, 2020-21 eğitim-öğretim yılı itibarıyla 81 ilde 110 kurum faaliyet gösteriyor. Detaylı bilgi için bkz. MEB, 17 Eylül 2020.

EĞİTİMDE ACİL DURUM VE GEREKSİNİMLER

2019-20 eğitim-öğretim yılında Türkiye’de ve dünyada acil durum politikalarının uygulanmasını gerektiren durumlar yaşandı. 24 Ocak 2020 günü Elazığ’da yaşanan deprem sonrasında bazı illerde eğitime bir süre ara verildi. Aralık ayında Çin’de ortaya çıkan COVID-19 salgını ise çok kısa bir sürede tüm dünyaya yayıldı. 11 Mart tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) virüsü pandemi ilan etti. Türkiye’de ise ilk vaka 11 Mart tarihinde tespit edildi; 16 Mart itibarıyla üniversite öncesi örgün eğitim için 1 hafta, üniversiteler için ise 3 hafta zorunlu tatil ilan edildi. 23 Mart 2020 tarihinden itibaren eğitim, Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ve TRT aracılığı ile eğitim-öğretim yılının sonuna kadar uzaktan eğitim yoluyla sürdürüldü.⁹ Yaşanan bu süreç, Türkiye’de ve dünyada eğitim sistemlerinin kırılganlığını ve tüm çocukların eğitim hakkının güvence altında olmadığını daha görünür kıldı. Eğitime erişimdeki eşitsizlikler, alınan tüm tedbirlere ve uygulamalara rağmen özel önlem gereken çocuklar için derinleşti. Eğitim hakkının güvence altında olmasına yönelik riskler önümüzdeki yıllarda azalacak gibi görünmüyor.

*Bilim insanları, iklim krizine karşı acil harekete geçilmez ve tüm sistemler (eğitim, gıda, ulaşım, sağlık, kentleşme, vb.) krizi önleyici ve krize dayanıklı hale getirilmezse içinde bulunduğumuz pandemi benzeri süreçleri tekrar tekrar ve her seferinde çok daha şiddetli yaşayacağımızı söylüyorlar.*¹⁰

Uzmanlar, eğitim tasarımının acil durumları öngörerek yeniden kurgulanmasını öneriyorlar.¹¹ Yeniden kurgulanma sürecinde “[g]ünümüz zorluklarının kökünde indirgemeci, parçacıl, doğrusal ve tek tipleştirmeye yönelik oluşturulmuş eğitim kurgularının yer aldığını” bilerek harekete geçmek önemli olacaktır. “Çeşitliliği çok iyi anlayan, bunu da eğitim politikalarına çok iyi yansıtan” kapsayıcı kurgulara ve “... çocuğu ve öğretmeni kendi yerel koşullarında güçlendirecek mekanizmaların oluşturulması”na gereksinim var.¹²

9 Arık, 24 Mart 2020.

10 IPBES, 2020.

11 Common Worlds Research Collective, 2020.

12 Feriver Gezer, 22 Ekim 2020.

EĞİTİME ERİŞİME DAİR TEMEL GÖSTERGELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE GÜNCELLENMESİ

MEB tarafından 2019-2023 yıllarını kapsayan yeni stratejik planda mevcut göstergelerin izleme alanındaki sınırlılıklarının dikkate alındığı belirtilerek yeni performans göstergeleri belirleneceği paylaşıldı. Okullulaşma oranlarında 2014 yılına göre görülen gerilemeye dikkat çekildi ve gerilemenin nedeni olarak öğrencilerin beklenen eğitim kademesi dışında okullulaşmış olması gösterildi.¹³ Performans göstergesi olarak eğitim seviyesine göre okullulaşma oranı yerine yaş gruplarına göre net okullulaşma oranlarının kullanılacağı açıklandı. Derslik başına düşen öğrenci sayısı ve ikili eğitim yapan okul oranı göstergelerinin ülke ortalamasında iyileşme gösterdiğine, ancak bölgeler ve iller arası farklılıkların sorun olmaya devam ettiğine yer verildi. Bunun sonucunda da yeni strateji döneminde “derslik başına düşen öğrenci” yerine “öğrenci sayısı 30’dan fazla olan şube oranı” göstergesi, “ikili eğitim yapan okul oranı” göstergesi yerine de “ikili eğitim kapsamındaki okullara devam eden öğrenci oranı” göstergesinin kullanılacağı paylaşıldı ve sözü edilen bu göstergelere *MEB 2019-2023 Stratejik Planı*’nda yer verildi. Eklenen göstergeler eğitime erişimi izlerken daha ayrıntılı değerlendirme yapmaya katkı sağlıyor.

*COVID-19 salgını ile iklim krizinin eğitime var olan ve olası etkilerine yönelik yapılan tartışmaların dikkate alınarak, mevcut göstergelerin tartışılmaya devam edilmesine ve daha detaylı değerlendirme yapmaya olanak sağlayacak ek göstergelerin oluşturulmasına gereksinim duyuluyor.*¹⁴

¹³ MEB SGB, 2019.

¹⁴ Common Worlds Research Collective, 2020.

KADEMELERE VE YAŞA GÖRE EĞİTİME ERİŞİMİN İZLENDİĞİ TEMEL GÖSTERGELER

OKULÖNCESİNDE EĞİTİME ERİŞİM

Erken çocukluk eğitiminin (EÇE) birey ve toplum refahına etkisini araştıran sayısız çalışma, erken çocukluk döneminde gerçekleştirilen nitelikli EÇE uygulamalarının çocuğun zihinsel, dil, sosyal-duygusal, bedensel, ve özbakım becerilerinin gelişmesinde ve toplumsal refahın ve kalkınmanın artmasında çok önemli olduğunu vurguluyor. Nitelikli EÇE hizmetlerine katılım, olumsuz koşullar altında yaşayan çocukların sosyoekonomik durumlarından bağımsız olarak eğitim yaşamlarına akranlarıyla eşit düzeyde başlama olanaklarını da artırıyor. Özellikle toplumun “dezavantajlı” nüfusunu hedef alan EÇE müdahaleleri toplumsal eşitsizlikleri ve eşitsizliklerin kuşaklar arası geçişini azaltmada büyük rol oynuyor.

Türkiye’de özellikle son yıllarda erken çocukluk yıllarının (0-8 yaş) bir bölümünü kapsayan okulöncesi dönemde (3-6 yaş) eğitim alan öğrenci sayısı ve okullulaşma oranlarında önemli bir artış yaşandı. Erişimin artışı kadar önemli bir konu da, okulöncesi eğitim hizmetlerinden hangi çocukların yararlandığıdır.

Okulöncesi eğitimin özel gereksinimli çocuklar için zorunlu olması uygulamaya yansımıyor. Devlet okullarında, MEB’in engelleme çabalarına ve tavan ve taban ücretler Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Ücret Tespit Komisyonu tarafından belirlenip il millî eğitim müdürlükleri tarafından yayımlanmasına rağmen belirtilen ücretlerin aşılması durumu olabiliyor. Sahada yürütülen çalışmalara ve basında yer alan haberlere göre devlet anaokulu ve anasınıfları için talep edilen bağış ve kırtasiye ücretleriyle masraflar artabiliyor.¹⁵ Ücretler, yoksul hanelerde yaşayan çocukların okulöncesi eğitime erişimini güçleştiriyor ve eğitimde gelire dayalı eşitsizliği pekiştiriyor. COVID-19 salgını nedeniyle okulların kapalı olduğu dönemde ise velilerden herhangi bir ücret alınmaması için 26 Mart 2020 tarihinde Temel Eğitim Genel Müdürlüğü (TEGM) tarafından bir yazı yayımlandı.¹⁶

15 Aktaş Salman, 16 Kasım 2017; Sözcü, 28 Ağustos 2019; Birgün, 16 Temmuz 2019.

16 MEB TEGM, 2020.

Onuncu Kalkınma Planı'nda 2018 yılı için 4-5 yaşta brüt okullulaşma oranının %70 olması hedeflenmişti. Ancak bu hedefe ulaşılamadı.¹⁷ 2019-20 eğitim-öğretim yılında okulöncesi kademesinde, 4-5 yaşta brüt okullulaşma oranı %54,6'dır.¹⁸ *On Birinci Kalkınma Planı*'nda ise 2018'de %75,1 olan 5 yaşta net okullulaşma oranının 2023'te %100'e çıkarılması hedefi yer alıyor.¹⁹

2023 Eğitim Vizyonu'nda 5 yaşındaki çocuklar için bir yıl okulöncesi eğitimin zorunlu hale getirileceği belirtilmişti ve hazırlanan takvimde 2020 yılında "ülke uygulaması"na geçilmesi yer almıştı. Ancak 2020 yılı itibarıyla ülke genelinde 5 yaşta okulöncesi eğitim zorunlu hale gelmedi. Bu durumun gerekçesi resmi olarak paylaşılmasa da salgının yarattığı olağanüstü koşulların ve ekonomik etkenlerin neden olduğu düşünülebilir. Buna karşılık *MEB 2019-2023 Stratejik Planı*'nda özellikle okulöncesinde okullulaşma oranlarının artırılması hedefine vurgu yapılıyor. Planda "erken çocukluk eğitiminin niteliği ve yaygınlığı artırılacaktır" hedefi yer alıyor. 2023 yılına gelindiğinde "ilkokul birinci sınıf öğrencilerinden en az bir yıl okulöncesi eğitim almış olanların oranı"nın %100 olması hedefleniyor. Dolayısıyla üst politika belgeleri, 5 yaşta okulöncesi eğitimin geç 2023 yılında %100 olacağını söylüyor.

MEB 2019-2023 Stratejik Planı'nda en fazla bütçe ayrılan amaç, "okulöncesi eğitim ve temel eğitimde öğrencilerimizin bilişsel, duygusal ve fiziksel olarak çok boyutlu gelişimleri"ni sağlamaktır. Bu amaç için beş yıllık toplam kaynağın %32,9'u ayrıldı."²⁰ Ancak COVID-19 salgını ilgili hedefi ve bütçenin harcama durumunu önemli ölçüde etkilemiş olabilir. Bu amaç alan uzmanları tarafından temel erken çocukluk gelişim alanlarının hepsini kapsamadığı, ilkökula ve hayata hazırlık hedefini içermediği için eksik ve yetersiz bulursa da, önceliklendirilmesinden vazgeçilmemesi acil durumların etkisiyle mücadele bakımından da önemli olacaktır. Okulöncesi eğitimle çocuklara fırsat eşitliği sunuldukça, çocukların gelişim alanları izlenir ve desteklenir, eğitim hizmetlerine erişimin ve çocukların gelişim potansiyelini gerçekleştirebilmelerinin önündeki eşitsizlikler azalır; çocukların fiziksel sağlığının güvence altına alınması desteklenir; çocuklar ihmal ve istismardan korunur.

OKULÖNCESİNDE OKULLULAŞMA ORANLARI

2019-20 eğitim-öğretim yılında, ülke genelinde, okulöncesinde 3-5 yaş net okullulaşma oranı %41,8, 4-5 yaş net okullulaşma oranı %52,4, 5 yaş net okullulaşma oranı ise %71,2'dir. Okulöncesi eğitime erişimde cinsiyete göre farklılaşma görülmeye devam ediyor. Okulöncesi kademesinde 5 yaşta net okullulaşma oranı oğlan çocuklar için %72,0 iken kız çocuklar için %70,4'tür. 5 yaş için son 10 yılın verileri incelendiğinde aradaki fark değişse de kız çocukların okulöncesine erişiminin her zaman oğlan çocukların gerisinde olduğu görülüyor.²¹

Çocuğun öğrenim gördüğü kademe dikkate alınmadan, yaşa göre bakıldığında net okullulaşma oranının 2019-20 eğitim-öğretim yılında 3 yaşta %13,3, 4 yaşta %33,4, 5 yaşta %75,1 olduğu görülüyor. Yaşa göre net okullulaşmanın yaklaşık 4 yüzde puan daha yüksek olması, 5 yaşındaki çocukların yaklaşık %4'ünün ilkökulda öğrenim gördüğünü gösteriyor.

¹⁷ Korlu, 2020.

¹⁸ MEB, 2020b.

¹⁹ Korlu, 2020.

²⁰ A.g.e., s.12.

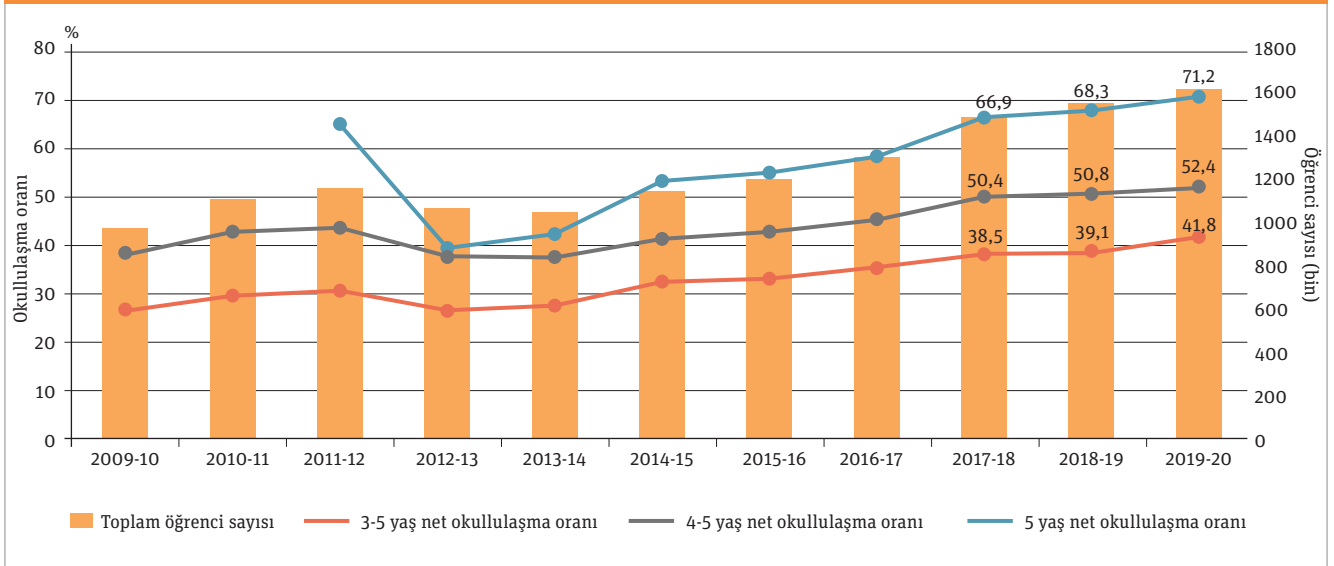
²¹ MEB, 2020b.

Okullulaşma oranları bölgeler ve iller ayrımında incelendiğinde önemli farklar göze çarpmaya devam ediyor. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması'na (İBBS) göre incelendiğinde,²² 5 yaşta okulöncesinde net okullulaşma oranı Kuzeydoğu Anadolu'da en düşük (%63,4), Batı Marmara'da en yüksektir (%80,8). Dolayısıyla iki bölge arasında 17,4 yüzde puan fark olduğu görülüyor. İl kırılımında bakıldığında, 5 yaşta okulöncesinde net okullulaşma oranının en düşük olduğu il Şanlıurfa'dır (%54,5). Bu oranlardan anlaşıldığı üzere okulöncesinde eğitime erişimde bölgesel olarak önemli farklılıklar bulunuyor. Bu da eğitimde eşitlik ilkesinin ihlali anlamına geliyor.

3-5 yaşta okulöncesinde net okullulaşma oranının en düşük olduğu 5 il şöyledir: Şanlıurfa (%29,5), Gaziantep (%30,9), Muş (%31,1), Mardin (%31,4), Ağrı (%31,7). Bu yaş ve kademedeki net okullulaşma oranının en yüksek olduğu iller ise Erzincan (%60,7), Amasya (%57,1), Burdur (%56,7), Giresun (%55,6) ve Tunceli'dir (%55,5). OECD ülkeleriyle kıyaslanabilir verilerin bulunduğu 2018 yılına ait verilere göre, Türkiye'de 3-5 yaş okullulaşma oranı %42,8 iken OECD ortalamasında bu oran %87,6'dır.²³ 2018 yılı verilerine göre, 3-5 yaş okullulaşma oranının en düşük olduğu OECD ülkesi Türkiye'dir.

2019-20 eğitim-öğretim yılında 3 yaşta yaklaşık 1.137.000 çocuğun,²⁴ 4 yaşta 886.319 çocuğun okullulaşmamış olduğu görülüyor. 5 yaşta okulöncesi hizmetlerinden yararlanmayan çocuk sayısı ise 387.272'dir. 5 yaşta okulöncesi eğitim hizmetlerinden yararlanmayan ancak ilkökul kademesinde öğrenim gören çocuk sayısı da 52.210'dur. Çocukların okula hazırlık sürecinden geçmeden ilkökula başlıyor olmaları tüm akademik hayatlarını ve okula uyum süreçlerini etkileyen bir durumdur.

GRAFİK 1: OKULÖNCESİNDE NET OKULLULAŞMA ORANLARI VE TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI

Kaynak: 2018-19'a kadar olan yıllara ait bilgiler ERG (2019) kaynağından, 2019-20 yılına ait bilgiler MEB (2020b) kaynağından alındı. Kaynaklarda 2011-12'ye kadar 5 yaş net okullulaşma oranı bilgisi yer almıyor.

22 İBBS 1. Düzey bölgeleri şunlardır: İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu.

23 OECD, 2020.

24 MEB (2020b) verilerinde 3 yaşta okullulaşma oranı 2016 yılı Ocak-Eylül ayları arasında doğan toplam çocuk sayısına göre veriliyor. Hesaplama Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından sağlanan 2018 yılına ait çağ nüfusu verileri kullanılarak yapıldı.

OKULÖNCESİ EĞİTİMDE ÖĞRENCİLERİN KURUMLARA GÖRE DAĞILIMI

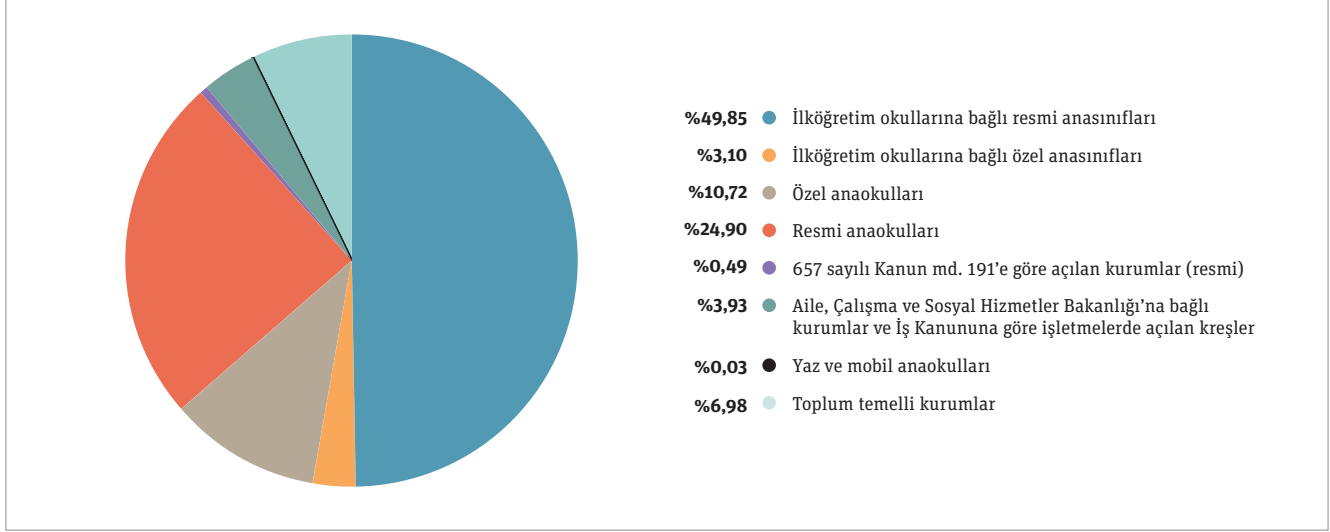
Kurum türüne göre dağılıma bakıldığında öğrencilerin %49,85'inin ilköğretim okullarına bağlı resmi anasınıflarında öğrenim gördüğü anlaşılıyor (Grafik 2). Resmi anasınıflarından sonra öğrencilerin en çok öğrenim gördüğü kurumlar ise %24,90'la resmi anaokullarıdır. Resmi anaokullarını, özel anaokulları (%10,72) ve toplum temelli kurumlar (%6,98) izliyor. Bu verilere göre, toplum temelli kurumlara devam eden öğrenci oranlarında son yıllarda devam eden artış eğilimi sürüyor. Örgün eğitim istatistiklerine ilk defa 2015-16 yılında dahil edilen bu kurumların sayısı içinde bulunan eğitim-öğretim yılında 2.940 oldu. 2015-16 eğitim-öğretim yılında toplum temelli kurumlarda okulöncesi eğitim alan çocukların oranı %1,7 iken bu oran 2019-20 eğitim-öğretim yılında %6,98'e çıktı.

“Toplum Temelli Erken Çocukluk Eğitimi Merkezleri kademeli olarak yaygınlaştırılacaktır” hedefi doğrultusunda bu kurumlardaki öğrenci oranları sürekli artış eğilimindedir.²⁵ İlgili kurumlarda sunulan hizmetlerin, MEB'in ilgili kılavuzları ve yönetmeliklerinde yer alan çerçeve ve vurgulanan ilkelerle ne ölçüde uyumlu olduğuna ilişkin bir değerlendirme hala yapılamadığı için gereksinim devam ediyor. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurslarında sunulan hizmetlerin çocuk gelişimi ve çocukların din, vicdan ve inanç özgürlüğü bakımından değerlendirilmesi de çocukların iyi olma hali ve yüksek yararı bakımından önemli olacaktır. MEB'e bağlı olmayan kayıt dışı okulöncesi kurumların ne kadar yaygın olduğu, sundukları hizmetlerin ve eğitimcilerin yetkinliklerinin çocuklara etkisi incelenmesi gereken bir konudur. Eğitimcilerin yetkinliklerinin yanı sıra toplum temelli kurumların eğitimine katılan çocukların hedeflenen gelişim alanlarından nasıl ve ne düzeyde yararlandıklarının anlaşılmasına; resmi anaokulu eğitimi alan çocuklarla toplum temelli kurumlara devam eden çocukların karşılaştırılmalı incelendiği izleme ve araştırma çalışmalarına ihtiyaç bulunuyor. Bu kapsamda örneğin Sıbyan mektepleri hakkında bilgi eksikliği devam ediyor. Okulöncesi eğitimde MEB tarafından Okul Öncesi Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi (2012-2013) kapsamında geliştirilen kalite standartlarının toplum temelli kurumlar dahil tüm okulöncesi eğitim kurumlarında uygulanması ve etkili bir mekanizma kurularak izlenmesi gerekir. Kalite standartlarının aşağıdaki ölçütleri –bunlarla sınırlı kalmayarak– içermesi; “çocuğun yüksek yararını gözeterek güncellenmesi, ebeveynler başta olmak üzere bütün toplumun bu standartlar hakkında bilgi sahibi olmasının sağlanması ve standartların ülke genelinde uygulamaya konulması” MEB tarafından okulöncesine verilen önceliği güçlendirici olacaktır:

- “lisans eğitimine sahip, uzmanlaşmış, öğrencilerinin ve kendilerinin ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda hizmet içi eğitimler gibi sürekli olarak gelişme olanaklarına sahip öğretmenler,
- öğretmenlerin çocukların gelişim ihtiyacına uygun tutum ve davranışlara sahip olmasını, öğretmen-öğrenci arasında duyarlı ve samimi bir ilişki oluşmasını destekleyici küçük sınıflar ve yüksek öğretmen-çocuk oranı,
- çocuğu odağa alan, çocukların bireysel farklılıklarını gözetken, her çocuğun gelişimine ve ihtiyacına uygun yöntemler içeren, yaşa ve çocukların farklı ihtiyaçlarına uygun müfredat ve materyal,
- ihtiyaca uygun fiziksel koşullara (yeterli büyüklük, temizlik, güvenlik, düzen vb.) sahip, fiziksel açıdan güvenli öğrenme ortamı,

- düzenli ve yüksek düzeyde çocuk katılımı için öğretmenlerin çocuk katılımı konusunda istekli ve eğitilmiş olmaları; eğitim ortamlarının, programlarının ve materyallerinin çocukların görüşlerini serbestçe ifade etmelerine ve okulun karar alma mekanizmalarına yaşlarına uygun olarak katılımına olanak verecek şekilde düzenlenmesi,
- aile ile işbirliği ve aileyi destekleyici programlar.”²⁶

GRAFİK 2: OKULÖNCESİ EĞİTİMDE ÖĞRENCİLERİN KURUMLARA GÖRE DAĞILIMI, 2019-20 (%)

Kaynak: MEB (2020b) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Açıklama: Toplum temelli kurumlar, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı 4-6 yaş kursları ile belediyelerce ve derneklerce açılan kreşleri kapsıyor.

ÖĞRETMEN İHTİYACI

T.C. Sayıştay Başkanlığı tarafından hazırlanan 2019 yılına ilişkin denetim raporuna göre Aralık 2019 itibarıyla Türkiye genelinde okulöncesi öğretmen mevcudu 55.730, net öğretmen ihtiyacı 3.848, kurum bazlı öğretmen ihtiyacı 5.687, öğretmen fazlası ise 1.839'dur.²⁷ Okulöncesi öğretmenliği ülke genelinde sözleşmeli öğretmen istihdamının en çok tercih edildiği alanlar arasında yer alıyor.²⁸ Bunun nedeni öğretmenlerin ilk atamasının Ekim 2016'dan bu yana sözleşmeli kapsamda yapılması, okulöncesi öğretmenliğinin de son yıllarda en çok atama yapılan alanlar arasında olmasıdır.

26 Hümanist Büro, 2016, s.7-8.

27 Sayıştay Başkanlığı, 2020.

28 A.g.e.

COVID-19 SALGINI ÖNCESİNDE VE SÜRECİNDE OKULÖNCESİ EĞİTİME ERİŞİME YÖNELİK ÇALIŞMALAR

MEB, pandemi öncesi dönemde erken çocukluk eğitime erişimi artırmak ve eğitimin niteliğini güçlendirmek amacıyla çeşitli çalışmalar başlatmıştı. Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde de Temmuz 2019'da yapılan değişiklikle okulöncesi eğitime erişimi olmayan çocuklar için alternatif modellere yer verildi. Bazıları yıllardır uygulanan bazıları yeni geliştirilen bu modeller, “çağ nüfusunun az olması veya fiziki koşulların elverişsiz olması sebebiyle şube açılmayan yerleşim yerlerinde çocukların okulöncesi eğitime erişimi için yaz okulları, gezici sınıflar, gezici öğretmen sınıfı, taşıma merkezi ana sınıfı modeli ve benzeri esnek saat ve zamanlı eğitime erişim modelleri” olarak paylaşıldı.²⁹ Gezici sınıf modeli 2009'dan bu yana uygulanıyor. Yaz okulları uygulaması, okulöncesi çağındaki çocuk sayısının yüksek olduğu ancak öğretmen sayısının yetersiz olduğu yerleşkelerde, yaz döneminde uygulanıyor. “Gezici öğretmen sınıfı” modelinin pilot uygulamalarının 2017-18 eğitim-öğretim yılından, “taşıma merkezi ana sınıfı” modelinin pilot uygulamalarının 2018-19 eğitim-öğretim yılından itibaren yapıldığı belirtildi.³⁰ “Benim Oyun Sandığım” adlı eğitim seti ve eğitim takvimi hazırlanarak 26 pilot ilde dağıtıldı.³¹ Bu önemli çalışmaların izlemesi ve değerlendirilmesi için alternatif modellere yönelik etkililik araştırmasına, modellerin yaygınlaştırma stratejisine ve bu modellerde kullanılan öğretim programları hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyuluyor.

Okulöncesi döneme yönelik çalışmalar COVID-19 salgını sürecinde, ilgili yaş grubunun gelişim özellikleri ve ihtiyaçlarının farklılık göstermesi, materyal olmaması, hanelerdeki koşullar vb. nedenlerin de etkisiyle belirli bir süre sonunda başlatılabildi.

Salgın döneminde ev ortamında ailelerin ve çocukların yapabileceği etkinliklerin az olması erken çocukluk eğitimi alanını önemli ölçüde etkiledi. Tüm paydaşlar için oldukça zor olan bu süreçte, 1 Haziran 2020'ye kadar olan sürede öğretmenler ve okullar hanelerin imkânları ölçüsünde velilerin desteğini alarak öğrencileriyle etkileşime girmeye çalıştılar. MEB, öğretmen ve velilere materyal ve psikososyal destek sağlayarak onları güçlendirmeyi amaçladı. Velilerin ve öğretmenlerin kullanabilmesi amacıyla “Erken Çocukluk Eğitim Takvimi” ve “Oyun Alfabetesi” yayımladı.³² Öğretmenler EBA platformunu kullanarak öğrencilerine erişmeye çalıştılar. TEGM, etkinlik havuzu ihtiyacının karşılanması, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamayan, yanlış uygulama örneklerinin yer aldığı hazır planların yaygınlaşmış olması benzeri gerekçeleri dikkate alarak “MEB Öğretmenler için Etkinlik Kitabı” hazırladı ve <https://okuloncesi.eba.gov.tr> adresinde paylaşım açtı.³³ Öğretmenlerin EBA kullanımı konusunda hazırbulunuşlukları olsa da velilerin bilgisinin olmadığı durumda EBA platformu etkili kullanılamadı. Bir süredir yapılması planlanan ve okulöncesi uzmanları tarafından önerilen EBA Anaokulu ise 12 Ekim 2020'den itibaren hafta içi sabah 08.00'de ve tekrarı 19.30'da olmak üzere

29 ERG, 2019.

30 Anadolu Ajansı, 12 Temmuz 2019.

31 MEB, 7 Ekim 2019.

32 MEB TEGM, 16 Ekim 2020.

33 MEB TEGM, t.y.

EBA İlkokul kanalında başlatıldı. İlerleyen dönemlerde bu çalışmaların da izlenip değerlendirilmesi gerekecektir.

1 Haziran 2020'de okulöncesi eğitim hizmeti veren kurumların açılmasına izin verildi. Ardından, "Bakanlıkça yüz yüze eğitimin başlatılacağı tarihe kadar kurumların kurucuları ve öğrenci velilerinin istemeleri halinde, Eğitim Kurumlarında Hijyen Şartlarının Geliştirilmesi ve Enfeksiyon Önleme Kontrol Kılavuzunda yer alan hususlara titizlikle uyulması kaydıyla yaz okulu ve yaz kulüplerinin faaliyetleri"ni yürütmelerine olanak sağlandı.³⁴ Son dönemde okulların uzaktan eğitime geçmesi ama kreşlerin bir süre geçmemesi kamuoyunda çeşitli tartışmalara yol açtı. Bu tartışmalar, çocukların eğitim ve gelişimlerinin desteklenmesi alanıyla bakım politikaları dahil olmak üzere sosyal politikaların iç içe olduğunu gösteriyor. Bu durum, okulöncesine ilişkin politikaların tek bir açıdan, değil bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerektiği yansıtıyor.

MEB, bu çalışmaların yanı sıra salgın sürecinde çocukların kırtasiye malzemelerinin karşılanması ve belli durumlarda çocuklara ödenek gönderilmesi için de çalışmalar yürüttüğünü paylaştı. Türkiye'de "14 bin civarında mezra ve köyde bulunan yaklaşık 20 bin çocuk için gezici öğretmen sınıfı, taşıma merkezi ana sınıfı, gezici sınıf ve yaz okulları çalışmaları" düzenlendiğini açıkladı.³⁵

Atılan adımlar oldukça önemlidir. Bununla birlikte COVID-19 salgını sürecinde okulöncesi eğitime erişim kayıtlı tüm çocuklar için sağlanamadı. Pandeminin eğitime erişimi ne kadar ve nasıl etkilediği de kamuoyu tarafından net olarak bilinmiyor. MEB, bu sürecin uzama olasılığını da değerlendirerek 10 Eylül 2020'de İstanbul'da farklı paydaşların katılımıyla "Yeni Normal Sürecinde Erken Çocukluk Eğitimi Çalıştayı" düzenledi. Çalıştay öncesinde 313 okulöncesi öğretmenin katılımıyla aşağıdaki alanlara yönelik verilerin açık uçlu soruların yer aldığı bir anket kullanılarak toplandığı paylaşıldı:

1. COVID-19 sürecinin başladığı ilk andan itibaren en fazla hangi alanlarda yardıma ihtiyaç duyulduğu,
2. Karşılaşılan engeller, sorunlar ya da zorlukların üstesinden nasıl gelindiği,
3. Süreci yönetirken en çok yararlanılan beceriler,
4. Çocukların temel gereksinimleri ve bu gereksinimlerin öğretmenlere göre kaynağı,
5. Öğretmenlerin uzaktan eğitime yönelik önerileri,
6. Okulöncesi dönemi çocukların uzaktan eğitim dışında başka hangi yollarla desteklenebileceği.³⁶

Anket çalışmasının sonuçlarına göre öğretmenler, uzaktan eğitim için gerekli beceriler, velilerle ve öğrencilerle iletişim, teknolojiyi etkin kullanma, psikolojik iyi halin korunması, dezavantajlı bölgeler için materyal temini, EBA'ya erişimde yaşanan zorlukların aşılması, yöneticilerin desteği, özel eğitim öğrencileri için materyaller, çocukların kaygılarını yönetebilme konularında desteğe ihtiyaç duyuyorlar.

Yaşadıkları sorunların üstesinden velilerle güçlü iletişim kurarak ve işbirliği yaparak, zümre ve okul desteği alarak, internette araştırma yaparak, öğretmenlere yönelik uzaktan eğitimlere katılarak, sosyal medya uygulamaları kullanarak gelindiği paylaşılıyor.

34 MEB, 21 Ağustos 2020.

35 MEB TEGM, 16 Ekim 2020.

36 MEB, ty.

Öğretmenler süreci yönetirken iletişim becerileri, teknolojiyi kullanma, ikna kabiliyeti, zaman yönetimi, çok yönlü bakış açısı, oyunlaştırma, yaratıcı düşünme, kriz yönetme, çocukları tanıma, araştırma, empati, problem çözme, çözüm odaklılık, materyal geliştirme, drama ve hikâye yazma becerilerinden yararlanmışlar. Çocukların ise sosyalleşme, güven duygusu ve rehberlik, aile farkındalığı, internet ve donanım gereksinimleri olduğu ifade edilmiş.

Öğretmenlerin uzaktan eğitime yönelik önerileri ise EBA TV'de okulöncesi programları yapılması, canlı ders yapılması, bireyselleştirilmiş eğitim programlarına yer verilmesi, küçük gruplar halinde çalışma, ailelerin sürece önceden hazırlanması ve süreç boyunca desteklenmesi, EBA içeriklerinin zenginleştirilmesi, uzaktan eğitimin sağlıklı ve güvenilir ölçme değerlendirme yapabilecek şekilde geliştirilmesidir. Alternatif uygulama önerilerinin “seyreltilmiş ve hibrit eğitim senaryolarına benzer” olduğu, “evlere yollanacak eğitim kitleri ya da hazırlanacak internet uygulamaları” olabileceği belirtiliyor.³⁷ Çalıştayda yer alan görüş ve önerilerin gerçekleştirilmesi okulöncesi eğitime erişimi uzaktan ya da yüz yüze eğitim tasarımlarında güçlendirecektir.

Pandemi öncesi dönemde de öğrencinin eğitimdeki durumunu önemli ölçüde etkileyen “ebeveynin eğitim durumu, evdeki kitap sayısı gibi pek çok sosyoekonomik” koşul uzaktan eğitim sürecinde var olan eşitsizlikleri derinleştirdi. Pandemi sürecinde “okullar arasındaki imkân ve öğrenme farklılıkları yerine evler arasındaki imkân ve öğrenme farklılıkları daha görünür oldu.”³⁸ Kırsal alanlarda yaşayan ve sosyoekonomik koşullar bakımından dezavantajlı çocuklar gerekli donanım, internet, ailenin hazırbulunuşluğunun olmaması, materyal eksikliği, senkron ders işleme yöntemlerinin ilgili yaş grubu için uygulanabilir olmaması vb. nedenlerle uzaktan eğitim sürecine etkili bir biçimde katılamadılar. Bu süreç eğitime erişim alanında belirli kademelerde sağlanan başarıyı ve eğitimde fırsat eşitliğini oldukça olumsuz etkiliyor. EÇE hizmetlerinin eğitim hayatının tamamına olan etkisi göz önünde bulundurulduğunda, oluşan risklerin giderilmesi için okulöncesine, çocukların okul ortamında öğretmenleriyle yüz yüze eğitim alabilmelerine önem verilmesi gerekiyor. Bu önemi sadece MEB'in değil, ilgili tüm bakanlıkların ve toplumun da vermesi gerekiyor. Çocukların hane ortamlarında onların gelişimlerini destekleyici araçların olması, ailelerin çocuklarını evde nasıl destekleyebileceklerine yönelik erişilebilir eğitimlerin varlığı, pratik, somut bilgi ve önerilerinin paylaşılması ihtiyaçları bu dönemde daha görünür oldu. Salgın, iklim krizi, deprem vb. acil durum koşullarında dahi nitelikli eğitim hakkının güvence altında olması ve devam etmesi en kritik önceliklerden olmalıdır.

2023 Eğitim Vizyonu doğrultusunda 1 Kasım 2020 itibarıyla 36 ay süreli, önemli bir proje uygulamaya girdi. MEB ve UNICEF işbirliğinde yürütülen Erken Çocukluk Eğitiminde Kalite ve Erişimin Arttırılması Operasyonu Projesi, “dezavantajlı topluluklardaki 0-6 yaş aralığındaki çocuklar için erken çocukluk eğitimi hizmetlerinin kalitesinin ve bu hizmetlere erişimin artırılması”nı hedefliyor.³⁹ Proje, Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Bitlis, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Konya, Manisa, Mardin, Samsun, Şanlıurfa, Tekirdağ, Trabzon ve Van illerinde uygulanacak. Projeye en dezavantajlı topluluklardaki 0-6 yaş aralığındaki çocuklara, ebeveynlere/bakıcılara, okulöncesi öğretmenlerine, okul müdürlerine ve diğer EÇE hizmet sağlayıcılarına ulaşılması planlanıyor.

37 MEB, t.y.

38 Aktaş Salman, 24 Nisan 2020.

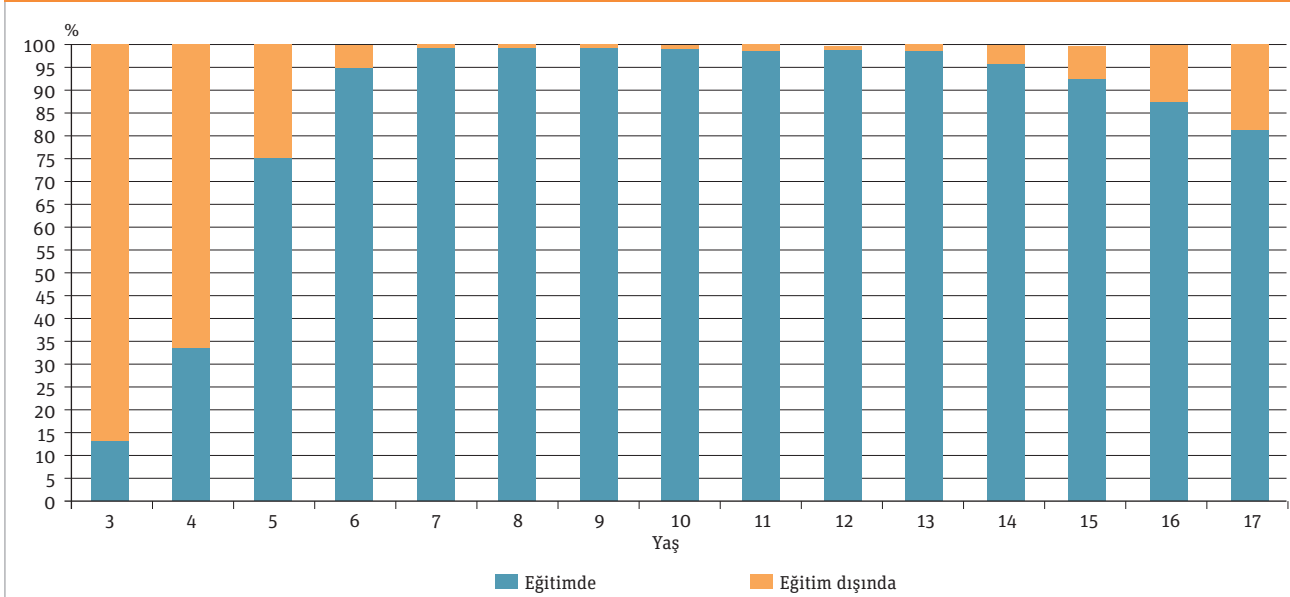
39 İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi, 2020a.

Projenin beklenen sonuçları ise “1. en dezavantajlı durumdaki 0-6 yaş arası çocuklar için EÇE hizmetlerinin yaygınlaştırılması, 2. EÇE standartların iyileştirilmesi, programın güncellenmesi ve yeni materyaller geliştirilmesi yoluyla EÇE hizmetlerinin kalitesinin artırılması, 3. özellikle dezavantajlı ailelerin EÇE hizmetlerinin kalitesi ve değerine ilişkin düşünce ve tutumlarını olumlu yönde değiştirilmesi ve 4. güncellenen EÇE mevzuatı aracılığıyla kaliteli EÇE hizmetlerine erişimin artırılmasını destekleyen bir öğrenme ortamının teşvik” edilmesidir.⁴⁰

İLKÖĞRETİMDE EĞİTİME ERİŞİM

İlköğretim çağındaki çocukların eğitime katılımlarının sağlanmasıyla ilgili uzun yıllardır yürütülen çabalar etkili sonuç verdi. İlköğretime erişim ve devamın sağlanması için birbirini tamamlayacak şekilde tasarlanmış birçok politika uygulamaya konuldu. Bunun sonucunda eğitime erişimde önemli bir artış gerçekleşti. Ancak, 2019-20 eğitim-öğretim yılı itibarıyla Türkiye’de zorunlu eğitim kademelerinde %100 okullulaşma hâlâ sağlanabilmiş değildir. İlkokul ve ortaokul kademelerine birlikte bakıldığında, önceki yıl %96,1 olan ilköğretimde net okullulaşma oranı, bu yıl %97,7 oldu. 2019-20 eğitim-öğretim yılında net okullulaşma oranı ilkokulda %93,6’dır. Yaşa göre net okullulaşmaya bakıldığında, 6-9 yaş arasındaki çocukların %98,0’ının okullulaştığı görülüyor. Yaşa göre okullulaşmanın 6-9 yaş arası için önceki yıla göre düştüğü görülüyor. Bu oran önceki yıl %98,3’tü. Türkiye genelinde 6-9 yaş arasında 5.098.112 çocuk bulunduğu göz önünde tutulursa, bu yaş aralığında olduğu halde okullulaşmamış olan çocuk sayısı tahmini olarak 104.001’dir.⁴¹

GRAFİK 3: YAŞA GÖRE EĞİTİMDE VE EĞİTİM DIŞINDA OLAN ÖĞRENCİLERİN ORANI, 2019-20

Kaynak: MEB (2020b) yaşa göre okullulaşma verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Açıklama: “Eğitimdeki öğrenci” oranı yaşa göre net okullulaşma oranıdır. Eğitim dışındaki öğrenci oranı ise yaşa göre net okullulaşma oranı 100’den çıkarılarak hesaplandı.

40 İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi, 2020a.

41 TÜİK tarafından sağlanan 2018 yılına ait çağ nüfusu verileri kullanıldı. Bu verilere göre doğum yılı 2010-2013 arası olan çocuk sayısı 5.098.112’dir. Hesaplama bu sayı üzerinden ve yaş gruplarına göre net okullulaşma verisi kullanılarak yapıldı.

Eğitime katılımın önemli bir göstergesi, çocuğun okula düzenli bir biçimde devam etmesidir.

Net okullulaşma oranlarındaki gelişme sevindirici olmakla birlikte yeterli değildir. Okullulaşma verileri tek başına çocuğun eğitim sistemine gelişimine katkıda bulunacak şekilde katıldığıнын göstergesi değildir. Okula düzenli devam, çocukların eğitim sisteminden en yüksek yararı almasını sağlar. COVID-19 salgınının okullulaşmaya ve devamsızlığa etkilerinin henüz bilinmediği göz önünde bulundurularak eğitime erişim ve devamsızlık verilerinin 6 aydan daha sık aralıklarla izlenmesi okuldan kopma riskinin azaltılması bakımından oldukça kritiktir.

İLKOKUL

İlkokul kademesinde net okullulaşma oranı önceki eğitim-öğretim yılında %91,9 iken 2019-20'de %93,6'ya yükseldi. Bu oran kızlar için %93,5, oğlanlar içinse %93,7'dir. İlkokul düzeyinde net okullulaşmanın en yüksek olduğu iller Edirne (%95,1), Tekirdağ (%94,9), Karabük (%94,8) Ankara (%94,7), en düşük olduğu illerse Gümüşhane (%68,2), Tokat (%86,2), Hakkari (%88,2), Çankırı (%89,7) ve Şırnak (%89,9) oldu. İlkokul kademesinde net okullulaşma oranının önceki yıla göre değişimlerine il bazında bakıldığında, diğer illere kıyasla büyük değişiklik olan iller Çankırı (13,4 yüzde puan), Denizli (4,5 yüzde puan) ve Bilecik (4,5 yüzde puan) oldu. Bu illerdeki değişiklik olumlu yöndedir. Net okullulaşma oranında en çok düşüş olan illerse Hakkari (3,6 yüzde puan) ve Şırnak (3,2 yüzde puan) oldu.

ORTAOKUL

2019-20 eğitim-öğretim yılında ortaokulda net okullulaşma oranı %95,9'dur. Yaşa göre net okullulaşmaya bakıldığında 10-13 yaş arasındaki çocukların %98,6'sının okullulaştığı görülüyor. Ortaokul düzeyinde net okullulaşmanın en yüksek olduğu iller Zonguldak (%97,6), Balıkesir (%97,1), Karabük (%97,1), en düşük olduğu illerse Gümüşhane (%68,9), Tokat (%89,4), Hakkari (%90,0), Çankırı (%90,2) oldu. Gümüşhane'de tüm kademelerdeki düşük okullulaşma oranları dikkat çekmeye devam ediyor. 10-13 yaş arasındaki net okullulaşma oranları ise en yüksek Rize'de (%100) ve en düşük Gümüşhane'de (%69,8) oldu. Okullulaşma oranları cinsiyete göre önemli ölçüde farklılık göstermiyor. Cinsiyet ayrımında bakıldığında kızların net okullulaşma oranı %96,1, oğlanların %95,7'dir. Türkiye genelinde 10-13 yaş arasında 5.146.652 çocuk bulunduğu göz önünde tutulursa, 10-13 yaş arasında olduğu halde okullulaşmamış olan çocuk sayısı tahmini olarak 69.994'tür.⁴²

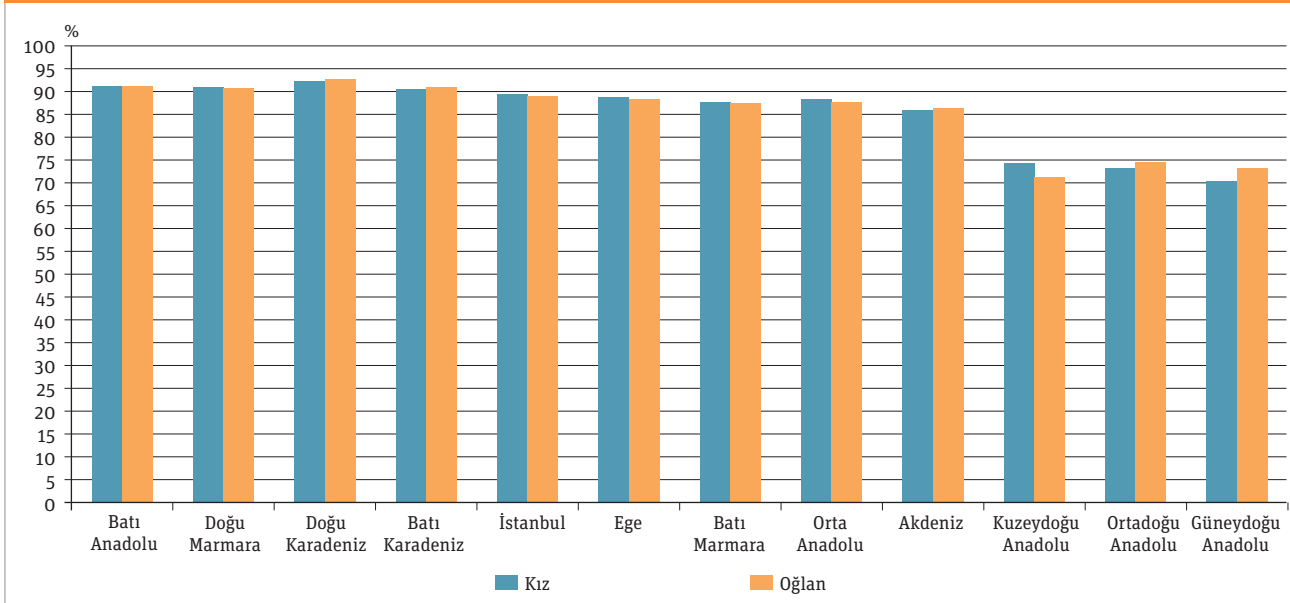
42 TÜİK tarafından sağlanan 2018 yılına ait çağ nüfusu verileri kullanıldı. Bu verilere göre doğum yılı 2006-2009 arası olan çocuk sayısı 5.146.652'dir. Hesaplama bu sayı ve yaş gruplarına göre net okullulaşma verisi kullanılarak yapıldı.

ORTAÖĞRETİMDE EĞİTİME ERİŞİM

Ortaöğretim kademesinde net okullulaşma oranı 2018-19 eğitim-öğretim yılında %84,2 iken 2019-20 eğitim-öğretim yılında %85,0 oldu. Geçmiş yıllarda olduğu gibi kız çocukların okullulaşma oranının oğlan çocukların gerisinde kaldığı görülüyor. Ortaöğretimde net okullulaşma oranı kızlar için %84,9, oğlanlar için 85,2'dir.⁴³ İBBS 1. düzeye göre 12 bölge ayrımında bakıldığında ortaöğretimde net okullulaşma oranının en düşük olduğu bölgeler Güneydoğu Anadolu (%71,7) ve Kuzeydoğu Anadolu (%72,8), en yüksek olduğu bölgeler Doğu Karadeniz (%92,5) ve Batı Anadolu'dur (%91,2).⁴⁴ İl ayrımında bakıldığında net okullulaşma oranı en düşük Muş (%56,4) ve Ağrı'da (59,6), en yüksek Rize (%100,0) ve Bolu'dadır (%99,4).

Net okullulaşma oranlarına yaş ayrımında bakıldığında, 14-17 yaş arasındaki çocukların okullulaşma oranının %89,2 olduğu görülüyor. Bu oran, ortaöğretimde net okullulaşma oranı olan %85,0'dan 4,2 yüzde puan daha yüksektir. Bu fark, 14-17 yaş arasındaki çocukların %4,2'sinin öğrenimine liseden farklı bir kademede devam ettiğini gösteriyor.

GRAFİK 4: ORTAÖĞRETİMDE CİNSİYET VE BÖLGELER AYRIMINDA NET OKULLULAŞMA ORANLARI, 2019-20

Kaynak: MEB (2020b) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Bu yaş aralığındaki çocukların %10,8'i ise açıköğretim de dahil olmak üzere hiçbir kademede öğrenim görmüyor. 14-17 yaş arasındaki net okullulaşma oranları en yüksek %100 ile Bolu ve Rize'de, en düşük Muş (%64,6) ve Gümüşhane'dedir (%64,5). Tekyaşlara göre net okullulaşma oranları değerlendirildiğinde 14 yaştan itibaren net okullulaşma oranlarının giderek düştüğü görülüyor.

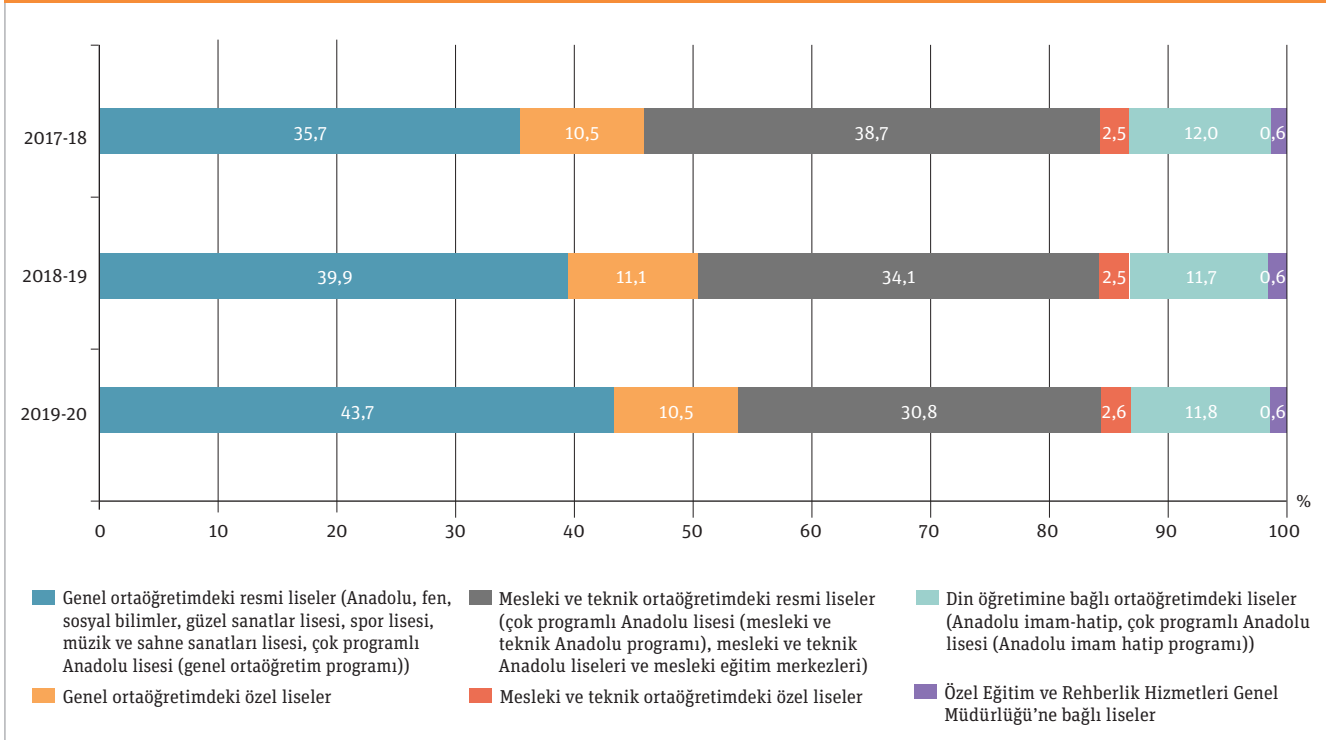
43 Aradaki fark 0,31 yüzde puandır. Bu fark bir önceki yıl 0,63 yüzde puan, ondan önceki yıl 0,38 yüzde puandı.

44 MEB, 2020b.

Örgün ortaöğretim öğrencilerinin program türlerine göre dağılımlarına bakıldığında öğrenci sayısının en yüksek olduğu program türü genel ortaöğretimdir (%43,7) (Grafik 5). Genel ortaöğretimi, mesleki ve teknik eğitim (%30,8) ve din öğretimi (%11,8) takip ediyor. Önceki yıla göre, mesleki ve teknik öğretimdeki öğrencilerin payı 3,3 yüzde puan azaldı. Din öğretimindeki öğrencilerin payı 0,1 yüzde puan, genel ortaöğretimdeki öğrencilerin payı 3,8 yüzde puan arttı. Genel ortaöğretimdeki okulları tercih eden öğrencilerin sayısındaki artış eğilimi devam ediyor.

2019-20 eğitim-öğretim yılında resmi Anadolu lisesi sayısı önceki yıla göre 2.664'ten 2.846'ya, özel Anadolu lisesinin sayısı ise 1.494'ten 2.254'e çıktı. Mevcut durumda tüm ortaöğretim kurumlarının %39,1'ini resmi ve özel Anadolu liseleri oluşturuyor. 2019-20 eğitim öğretim yılında özel Anadolu lisesindeki artış dikkat çekiyor. Bu kurumların sayısı önceki yıla göre %51 oranında arttı. Ortaöğretimde kurum sayısı toplamda 540 arttıği halde yalnızca özel Anadolu lisesi sayısı 760 arttı.

GRAFİK 5: ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN PROGRAM TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI

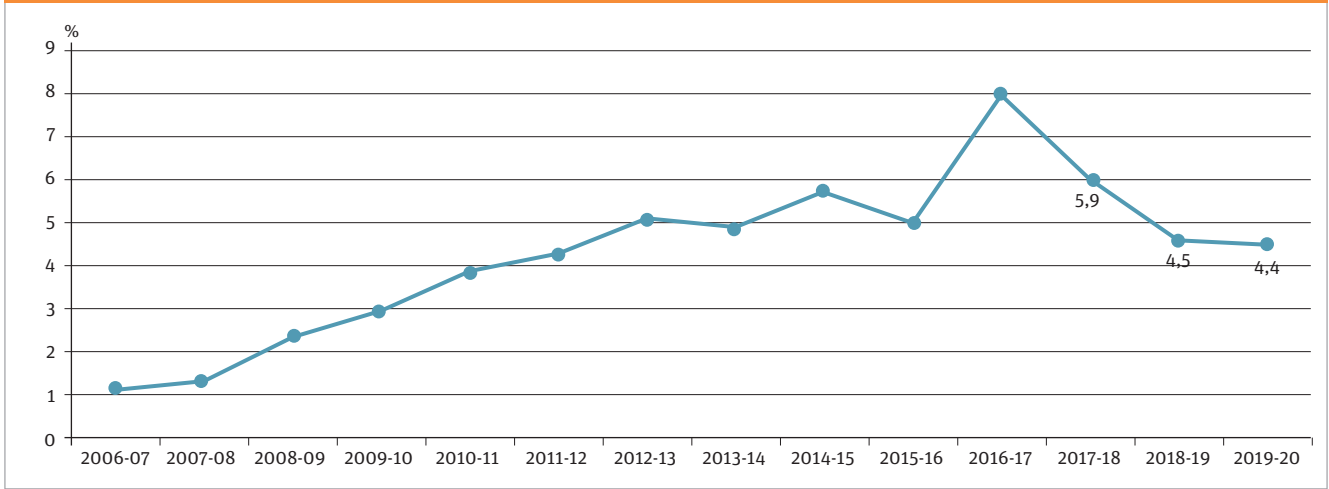
Kaynak: MEB (2020b) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Açıklama: Açıköğretim liseleri hesaplama dahil edilmedi. MEB, 2019-20 itibarıyla güzel sanatlar lisesi, spor lisesi, müzik ve sahne sanatları lisesi öğrenci sayılarını genel ortaöğretim türü altında, çok programlı lise öğrenci sayılarını ise öğrencilerin programlarına göre farklı ortaöğretim türleri altında paylaşmaya başladı. Karşılaştırılabilir olması için önceki yılların hesaplamaları da bu değişiklik dikkate alınarak yeniden yapıldı.

AÇIKÖĞRETİMDE EĞİTİME ERİŞİM

2012 yılından bu yana eğitimin zorunlu olduğu 12 yılın son 4 yılında öğrenciler yaygın eğitime devam etme seçeneğine sahiptirler. Ortaöğretimdeki öğrencilerin %24,2'si açıköğretim lisesinde öğrenim görüyor. 2019-20'de açıköğretim liselerinde kayıtlı olan toplam öğrenci sayısı 2018-19'a göre %2,1 oranında azalarak 1.361.167 oldu. Bu öğrenciler arasında örgün eğitim çağında öğrencilerin yanı sıra yetişkinler de yer alıyor. Türkiye'de örgün eğitim çağındaki 14-17 yaş çocukların %4,9'u açıköğretim liselerine kayıtlıdır.⁴⁵ Bu oran, 2018-19'a göre 0,03 yüzde puan azaldı. Açıköğretim liselerine kayıtlı olan 14-17 yaş grubu çocukların %56,3'ü oğlan, %43,7'si ise kızdır.

GRAFİK 6: AÇIKÖĞRETİM LİSELERİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN (14-17 YAŞ) TÜM ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNE ORANI

Kaynak: 2004-2012 yıllarına ait oranlar TÜİK tarafından yayımlanan Hanehalkı İşgücü Anketi verilerinden yararlanılarak hesaplandı. 2013-2020 yıllarına ait oranlar, MEB tarafından ERG ile paylaşılan veriler kullanılarak ERG tarafından hesaplandı. 2019-20 eğitim-öğretim yılına ait oran birinci döneme ilişkin veriler kullanılarak hesaplandı.

Açıköğretim lisesi seçeneği olmasına karşın, ortaöğretimde net okullulaşma oranı hâlâ %100'den oldukça uzaktır.

Öğrencilerin örgün eğitimde kalmalarını sağlamanın yanında, örgün eğitim dışına çıkan öğrencilerin açıköğretime devamını kolaylaştıran ve izleyen mekanizmalar geliştirilmesi de oldukça önemlidir. Ortaöğretim çağındaki çocukların açıköğretim lisesini tercih etme nedenlerinin yanı sıra açıköğretimde olmayan çocukların eğitimin dışına çıkma/itilme nedenleri de incelenmelidir. Açıköğretimde öğrenim görme nedenlerinin ayrıntılı biçimde araştırılması, risk etmenlerinin saptanması ve önlenmesi yönünde çalışmalar yapılması ihtiyacı devam ediyor. Araştırmaların desteklenmesi, daha kapsamlı ve yaygın hale getirilmesi, veriye dayalı politika geliştirilebilmesi için değerlidir. Açıköğretimin, eğitimini tamamlayamamış 18 yaş ve üstü bireyler için bir fırsat olmasının yanında açıköğretim lisesi öğrencilerinin %18,2'sini oluşturan 14-17 yaş öğrencilerin durumuna dikkat edilmesi ve bu sayının azalması yönünde çabaların sürmesi önemlidir. Bu öğretim

45 MEB tarafından 10 Temmuz 2020 tarihinde ERG ile paylaşılan veri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

türüne kayıtlı olan öğrencilerin sosyal becerilerin desteklenmesi gibi fiziksel ortamlarda bir arada öğrenim görmenin avantajlarından yararlanamadığı, açıköğretimin çocuk işçiliğiyle ilişkisi, eğitime bu öğretim türünde devam eden öğrencilerin kendilerini “kayıp öğrenci” olarak görmeleri göz önünde bulundurularak açıköğretime devam eden çocuk oranının azaltılması hedefine devam edilmelidir.⁴⁶

DEVAMSIZLIK, SINIF TEKRARI VE EĞİTİMDEN ERKEN AYRILMA

DEVAMSIZLIK

Özellikle ortaöğretimde önemli bir sorun olmaya devam eden devamsızlığın azaltılması hedefinin üst politika belgelerinde öncelik verilen hedefler arasında yer aldığı görülüyor. *On Birinci Kalkınma Planı*'nda eğitime yönelik politika ve tedbirler arasında "Tüm eğitim kademelerinde okullaşma ve tamamlama oranları artırılacak, devamsızlık oranları azaltılacaktır." hedefi yer alıyor.⁴⁷ *MEB 2019-2023 Stratejik Planı*'nda ise devamsızlık oranının azaltılmasına yönelik iki strateji yer alıyor. Hedef 3 kapsamında "İlkokul ve ortaokullarda okullaşma oranları artırılacak, devamsızlık oranları azaltılacaktır." ve Hedef 4 kapsamında "Kız çocukları ile özel politika gerektiren gruplar başta olmak üzere tüm öğrencilerin ortaöğretime katılımlarının artırılmasına, devamsızlık ve sınıf tekrarlarının azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır." strateji sorumlulukları bulunuyor.

Devamsızlığın azaltılmasına yönelik hedeflerle ilgili performans göstergeleri, 20 gün üzeri devamsızlık yapan öğrenci oranının ilkökul için başlangıç değeri olan %6,2'den 2023 yılında %4,0'a, ortaokulda %13,0'dan %5,0'a, örgün ortaöğretimde %34,4'ten %20,0'a düşürülmesinin amaçlandığını gösteriyor. Plana göre 20 gün ve üzeri devamsız öğrenci oranı altı aylık süreçlerde izlenecek ve raporlanacak. Stratejide ortaöğretimde devamsızlık ve sınıf tekrarlarına neden olan etkenlerin tespit edilmesi ihtiyacı da belirtiliyor.⁴⁸ Devamsızlığın takibinde daha fazla ayrıştırılmış veri bulunması daha derin analizler yapmaya olanak tanıyabilir. MEB'in tıpkı ikili eğitim ve sınıf mevcudu konularında olduğu gibi, devamsızlık alanında da göstergelerini iyileştirerek kamuoyuyla paylaşması beklenebilir. Bu çerçevede 20 gün ve üzeri devamsız öğrenci sayılarının yanında 30 gün ve üzeri ile 40 gün ve üzeri devamsız öğrenci sayıları devamsızlığın boyutunu daha iyi yansıtabilecek göstergeler olarak düşünülebilir. Özellikle mevsimlik tarım işçiliğinden kaynaklanan devamsızlıkları izleme için de bu göstergelere gerek duyuluyor.

Öte yandan sahada yapılan çalışmalar, öğretmenlerin aileleriyle birlikte mevsimlik tarıma giden çocukların sınıf tekrarı yapmaması, bir üst sınıfa devam edebilmesi için devamsızlıklarını sisteme işlemediklerini gösteriyor. Bu sorun Roman çocuklar ve kırsalda yaşayan çocuklar için de geçerli olabiliyor.⁴⁹ Bu da durumun net olarak anlaşılmasını önleyebiliyor. *MEB 2019 İdare Faaliyet Raporu*'nda 2017-18 eğitim-öğretim yılında okul devamsızlığının en yüksek olduğu illere saha ziyaretleri yapıldığı ve farklı paydaşlardan devamsızlığın nedenlerine yönelik veri toplandığı bilgisi paylaşılıyor.

47 TCCB SBB, 2019.

48 MEB SGB, 2019.

49 Aktaş Salman, 5 Aralık 2018.

2018-19 eğitim-öğretim yılında bu çalışmanın rapor haline getirildiği, 2019-20 eğitim-öğretim yılında ise okullulaşma ve devamsızlığa yönelik proje geliştirileceği belirtiliyor. Bu çalışma kapsamında UNICEF Türkiye işbirliğinde hazırlanan “Dünya’da ve Türkiye’de Okuldan Erken Ayrılma İnceleme Raporu” başlıklı çalışmanın ilk taslağının tamamlandığı bilgisi yer alıyor. Rapor kapsamında on farklı ülkedeki politika, model ve uygulamaların inceleneceği, bu örneklerin Türkiye’deki var olan durumla karşılaştırılmalı analizinin yer alacağı, Türkiye genelinde okul temelli sistematik uygulamaların derleneceği, ulusal ve yerel ölçekte politika önerileri geliştirileceği paylaşılıyor.⁵⁰

MEB 2019 Yılı İdare Faaliyet Raporu’nda belirlenen ilgili hedeflerin önemli bir bölümüne ulaşıldığı görülüyor. 2019 yılında bir önceki yıla göre kıyaslandığında, 20 gün ve üzeri devamsızlık yapan öğrenci oranı mesleki ve teknik ortaöğretimde %44,0’dan %40,7’ye, Anadolu imam hatip liselerinde %36,0’dan %29,8’e düştü.⁵¹ Devamsızlığı azaltmada alınan tedbirlerin ve yapılan araştırmaların paylaşılması eğitim politika ve uygulamalarının izleme değerlendirilmesi ve önlemlerin yaygınlaşması için olduğu gibi hesap verebilirlik ilkesi bakımından da önemlidir.

20 gün ve üzeri devamsız öğrenci oranı 2019’da ilkökul düzeyinde %6,9, ortaokul düzeyinde ise %9,9’dur. 2018 yılına göre olumsuz anlamda tek değişim ilkökul seviyesinde gerçekleşti (Tablo 1). İlkokulda 20 gün ve üzeri devamsızlık yapan öğrenci oranı geçen yıla kıyasla 1,2 yüzde puan arttı. COVID-19 salgını nedeniyle 2020-21 eğitim-öğretim yılında bu oranın çok daha çarpıcı olması beklenebilir.

MEB 2019 Yılı Performans Programı’nda, 2019’da devamsızlık oranlarının belirli kademelerde sabit tutulması, belirli kademelerde ise 1 yüzde puan düşürülmesi hedeflendi. 20 gün ve üzeri devamsızlık yapan öğrenci oranı, belirlenen hedefin genel ortaöğretimde 4,9 yüzde puan, mesleki ve teknik eğitimde 2,3 yüzde puan, Anadolu imam hatip liselerinde 5,2 yüzde puan altında kaldı ve başarılı oldu. İlkokul ve ortaokul seviyesinde ise hedeflerin sırasıyla 1,7 yüzde puan ve 0,7 yüzde puan üzerinde kaldı ve belirlenen hedefleri yakalayamadı.

TABLO 1: 20 GÜN VE ÜZERİ DEVAMSIZ ÖĞRENCİ ORANI (%)

	2017	2018	2019
İlkokul	6,2	5,7	6,9
Ortaokul (temel eğitim)	10,6	10,0	9,9
İmam-hatip ortaokulu	6,9	8,9	-
Genel ortaöğretim	30,0	-	25,1
Mesleki ve teknik ortaöğretim	39,8	44,0	40,7
Anadolu imam-hatip lisesi	31,0	36,0	29,8

Kaynak: MEB, 2018; MEB, 2019a; MEB, 2020a.

⁵⁰ MEB, 2020a.

⁵¹ A.g.e.; MEB, 2019a.

Devamsızlığa dair mevcut durumun iyileştirilmesi ve pandemi nedeniyle oluşan risklerin giderilmesi bakımından önemli bir proje 17 Eylül 2020 itibarıyla yürürlüğe girdi. Henüz sadece “Operasyonel Anlaşma” imzalanmış ve uygulama dönemi başlamamış olsa da MEB tarafından yürütülecek olan Ortaöğretimde Devam ve Okullaşma Oranlarının Artırılması Projesi’nin izlenmesi önemlidir. Projenin amacı “kapsamlı bir önleme, müdahale ve telafi modeli geliştirilerek ortaöğretime katılım ve kayıt oranlarının artırılmasına yönelik çalışma ve çabaların desteklenmesi”dir.⁵² Projenin hedef kitlesi içinde MEB bünyesinde yer alan genel müdürlüklerin ilgili personeli, öğretmenler ve okul müdürleri, özellikle okulu erken terk etme veya sınıf tekrarı riski bulunanlar olmak üzere ortaöğretim öğrencileri, ebeveynler ve sivil toplum kuruluşları bulunuyor. Proje kapsamında yürütülecek faaliyetlere aşağıda yer veriliyor:

- Önleme, müdahale ve telafi modeli geliştirilmesi,
- Erken uyarı sistemi kurulması,
- Aile ziyaretleri ve bilgilendirme toplantıları,
- Bilimsel ve teknik çalışmalar,
- Çalıştay, konferans ve ilgili diğer organizasyonlar.⁵³

Proje, öğrencilerin okula aidiyet duygularını ve motivasyonlarını artırmayı hedefliyor. Kızların devamsızlık, okuldan erken ayrılma, sınıf tekrarı gibi durumlarla karşılaşma riskinin daha yüksek olduğu yerlerde kızlara özel olarak odaklanılması ve telafi sınıflarından yararlanılması öngörülüyor. Geçmiş deneyimlerden yararlanılması, projeyi yürüten ekibin çocuk hakları, ayrımcılıkla mücadele, toplumsal cinsiyet eşitliği vb. kritik konularda güçlenmesi, projeyi yürüten ekibin devamlılığı, öğretmenlerin sürece etkin katılımı, var olan başka çalışmalarla güçlü bir ilişki kurulması, ilgili bakanlıklar ve yerel yönetimler arasında etkili koordinasyon ve işbirliği sağlanması projenin başarısını ve etkisi bakımından önemlidir.

SINIF TEKRARI

MEB, bu yıl 9. sınıflar için sınıf tekrarı oranlarını paylaştı. Buna göre, mesleki ve teknik ortaöğretimde sınıf tekrarı oranı %22,0, Anadolu imam-hatip lisesinde %16,0 ve genel ortaöğretimde %11,7’dir.⁵⁴

Millî Eğitim Bakanı Ziya Selçuk, ortaöğretimde 2020-21 eğitim-öğretim yılı itibarıyla sınıf tekrarı konusunda değişiklikler yapılacağını ve bundaki amacın akademik yeterliliği arttırmak olduğunu belirtti.⁵⁵ Ancak, pandemi sebebiyle sınıf tekrarı konusundaki yeni düzenlemeler henüz hayata geçmedi. COVID-19 salgını sonrası okulların uzaktan eğitime geçmesi nedeniyle ortaöğretimde sınıf geçme yönetmeliğinde ve sınıfta kalmaya ilişkin yapılan bazı değişikliklere ise aşağıda yer veriliyor:⁵⁶

- Birinci dönemde alınan notlar geçerli olacak ve doğrudan sınıfını geçemeyen öğrenciler alt sınıflar da dâhil başarısız ders sayısı toplamına bakılmaksızın sorumlu olarak bir üst sınıfa geçeceklerdir.

52 İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi, 2020b.

53 A.g.e.

54 MEB, 2020a.

55 MEB, 22 Şubat 2020.

56 MEB ÖGM, t.y.

- Sadece birinci dönemde yapılan devamsızlıklar dikkate alınacaktır.
- Doğrudan sınıfını geçemeyen öğrenciler baraj ders ayrımı olmaksızın sorumlu olarak bir üst sınıfa geçeceklerdir.
- Tüm derslerden başarılı olan öğrenciler ile başarısız dersi/dersleri olanlardan, yılsonu başarı puanı en az 50 olan öğrenciler sınıfını doğrudan geçeceklerdir. Alt sınıflar da dâhil başarısız ders sayısı toplamına bakılmaksızın doğrudan sınıfını geçemeyen öğrenciler ise sorumlu olarak bir üst sınıfa geçeceklerdir.⁵⁷

Okuldan uzakta olunan süre uzadıkça özellikle risk altındaki çocukların sınıf tekrarı ve okula dönüş oranlarında azalma ihtimali artıyor.⁵⁸ “Uzaktan eğitimde yaşanan eşitsizliğin çocukların eğitimlerini etkilediğinin bir diğer göstergesi olarak, yapılan görüşmelerde pandemi öncesinde okula devam eden çocuklara ya da ebeveynlerine yeni dönemde okula devam edip etmeyecekleri sorulduğunda %11’i devam edemeyeceğini söylüyor.”⁵⁹

Millî Eğitim Bakanlığının 23 Mart’tan bu yana sürdürülen uzaktan eğitim sürecinde yürüttüğü çalışmalara karşın içinde bulunduğu koşullar nedeniyle uzaktan eğitime erişemeyen ve uzaktan eğitim araçlarını etkin kullanamayan öğrencilerin varlığı devam ediyor. Uzun süren ve uzun süreceği öngörülen uzaktan eğitim sürecinde okula uyum sorunlarının ve devamsızlığın önlenmesine yönelik çalışmaların sonuçlarının paylaşılması izleme çalışmaları, şeffaflık ve eğitim hakkının güvence altında olması bakımından önemlidir.

EĞİTİMDEN ERKEN AYRILMA

Eğitime erişim düzeyinin önemli göstergelerinden biri eğitimden erken ayrılma oranıdır. Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin, 2020 itibarıyla eğitimden erken ayrılma oranının %10’un altında olması hedefi bulunuyor. Eğitimden, zorunlu eğitim kapsamına giren 12 yıldan önce ayrılmış olan 18-24 yaşındaki bireylerin oranında 2007’den bu yana görülen azalma eğilimi devam etti. Türkiye için 2018 yılında %31,2 olan oran 2019 yılında %28,9 olarak kaydedildi. AB ülkelerinde ise bu oran %10,9 oldu. Türkiye’de eğitimden erken ayrılma oranı erkekler için 2018’de %30,6, 2019’da %29,0; kadınlar içinse 2018’de %31,8, 2019’da %28,8’dir.⁶⁰

Eğitimden erken ayrılma oranındaki genel düşüşe rağmen, doğum yılı temelinde çocukların önceki yıla göre net okullulaşma oranındaki değişimi gösteren Tablo 2’de, ortaöğretime geçişte ve ortaöğretim süresince artan oranda eğitimin dışına çıkıldığı görülebilir. 2005 doğumlu çocuklar 13 yaşındayken (2018-19’da) net okullulaşma oranları %98,4’ken, aynı çocuklar 14 yaşına geldiklerinde (2019-20’de) okullulaşma oranları %95,7’ye düşüyor. 2004 doğumlu çocuklar 14 yaşındayken (2018-19’da) net okullulaşma oranları %95,4’ken, aynı çocuklar 15 yaşına geldiklerinde (2019-20’de) okullulaşma oranları %92,3’e düşüyor. Farkın en yüksek olduğu yaş ise 16 olarak görülüyor. 2002 doğumlu çocuklar 16 yaşındayken (2018-19’da) net okullulaşma oranları %86,3’ken, aynı çocuklar 17 yaşına geldiklerinde (2019-20’de) okullulaşma oranları %81,3’e düşüyor.

57 MEB ÖGM, t.y.

58 UNESCO, t.y.

59 Derin Yoksulluk Ağı, 2020, s.41.

60 Eurostat, 2020.

TABLO 2: DOĞUM YILLARINA GÖRE NET OKULLULAŞMA ORANLARI

	2018-19		2019-20	
	Yaş	Net okullulaşma oranı (%)	Yaş	Net okullulaşma oranı (%)
2016	2	-	3	13,3
2015	3	12,4	4	33,4
2014	4	38,1	5	75,1
2013	5	75,2	6	94,8
2012	6	95,9	7	99,0
2011	7	99,1	8	99,1
2010	8	99,1	9	99,0
2009	9	99,1	10	98,9
2008	10	98,9	11	98,5
2007	11	98,6	12	98,7
2006	12	98,6	13	98,5
2005	13	98,4	14	95,7
2004	14	95,4	15	92,3
2003	15	91,4	16	87,3
2002	16	86,3	17	81,3
2001	17	80,3	18	-

Kaynak: MEB, 2019b; MEB, 2020b.

Eğitimden erken ayrılmanın sebepleri değerlendirilirken iki kuramsal yaklaşımdan yararlanılabilir. Bu yaklaşımların ilki, öğrencinin çeşitli sebeplerle okul dışına “itilmesine”, ikincisi ise öğrencinin okul dışına “çekilmesine” odaklanıyor. “Okul dışına itilme” nedenleri okulun içinde ararken “okul dışına çekilme” dışsal etmenlerin etkilerine yoğunlaşır. Okul dışına itilme yaklaşımında “çeşitli sebeplerle okul yönetimi ve öğretmenler tarafından dışlanma ve göz ardı edilme durumu”nun öğrencilerin başarısına ve özyeterlik algısına etkisi incelenir. Okul dışına çekilme yaklaşımında ise “aile yapısının, öğrencinin yaşadığı mekanın, ekonomik durumun, dinsel ve kültürel kurumların” etkisi değerlendirilir.⁶¹ Eğitimden erken ayrılma sorununu hedefleyen eğitim politikaları ve uygulamalarının her iki yaklaşımı bütünleşik bir biçimde göz önünde bulundurulması çalışmaların etkililiğini artırabilir.

Nitelikli okulöncesi eğitim olanakları, ilkokuldan ortaokula ve ortaokuldan ortaöğretime geçişlerde iyi yapılandırılmış geçiş süreçleri, ortaöğretimde programlar arası geçiş olanakları ve okul özerkliği de eğitimden erken ayrılmayı engelleyen veya azaltan etkenler arasında yer alıyor. Eğitim sistemlerinin öğrencilerin gereksinimlerini merkeze alacak biçimde tasarlanması ve onları yaşama daha iyi hazırlayacak nitelikte olması gereksinimi devam ediyor.

61 ERG, 2018.

COVID-19'UN EĞİTİME ERİŞİME ETKİSİ

COVID-19 nedeniyle dünya genelinde Türkiye'nin de aralarında bulunduğu çok sayıda ülkede okullarda örgün eğitime ara verildi. Türkiye'de ilkokullar, ortaokullar ve liseler için 16 Mart itibarıyla 1 hafta, üniversite öğrencileri için ise 3 hafta zorunlu tatil ilan edildi. İlkokul, ortaokul ve lise öğrencileri 23 Mart'tan itibaren EBA ve TRT aracılığıyla eğitimlerine uzaktan eğitim yoluyla devam ettiler. Uzaktan eğitime erişimi artırmak amacıyla EBA kullanımını için bütün operatörlerden belirli kotalarda ücretsiz internet erişimi imkânı sağlandı. Uzaktan eğitim süreci EBA web sitesi (www.eba.gov.tr) ve TRT EBA TV aracılığıyla yürütüldü. Özel okullar ise çoğunlukla kendi uzaktan eğitim sistemlerini kullandılar. 23 Mart 2020'den 1 Haziran 2020'ye kadar geçen sürede özel önlem gereken bazı gruplar için uzaktan eğitime erişim seçeneklerinin çeşitlendirilmesi çalışmaları yürütüldü. Özel gereksinimli çocuklar, kırsal alanda yaşayan çocuklar, mülteci çocuklar, tarım işçisi ailelerin çocukları için uzaktan eğitim materyalleri geliştirildi ve programlar hazırlandı.⁶²

MEB'in yürüttüğü ve geliştirdiği erişim uygulamalarına karşın içinde bulunduğu koşullar nedeniyle uzaktan eğitime dahi erişemeyen, erişme imkânı olsa bile yine içinde bulunduğu koşullar nedeniyle uzaktan eğitim araçlarını etkin izleyemeyen öğrenciler oldu. Bu süreçte öğrenciler arasındaki "dijital uçurum" var olan eşitsizlikleri daha da derinleştirme riskini artırdı.⁶³ MEB tarafından Dünya Bankası'nın Çevre ve Sosyal Çerçevesi uygulanarak hayata geçirilecek Türkiye Güvenli Okullaşma ve Uzaktan Eğitim (SSDE) Projesi kapsamında yapılan değerlendirmeler de bu riske işaret ediyor. "COVID-19 pandemisi sırasında uzaktan eğitim ile güvenli bir eğitim sağlamak ve bu durumdan güçlü bir şekilde çıkmak için Türkiye'nin eğitim sektörünü desteklemeyi hedefleyen" proje Dünya Bankası finansmanı ile gerçekleştiriliyor.⁶⁴ Proje kapsamında hazırlanan raporda, "Türkiye'de mevcut durumda sosyoekonomik gruplar arasında halihazırda geniş bir öğrenme boşluğu" bulunduğu ve "ülke içindeki öğrenciler arasındaki uçurumun daha da fazla büyümemesi için mevcut uzaktan eğitim verimliliğinin geliştirilmesi ve nüfusun tüm katmanlarına ulaştırılması" gerektiği belirtiliyor.⁶⁵

62 Özer, 2020.

63 Aktaş Salman, 24 Nisan 2020.

64 MEB YEĞİTEK, 20 Ekim 2020.

65 MEB YEĞİTEK, 2020, s. 19.

Dünya Bankası uzmanlarının PISA 2018 verilerini kullanarak yaptığı hesaplamaya göre, en yoksul sosyoekonomik dilimde yer alan öğrencilerle en varlıklı sosyoekonomik dilimde yer alan öğrencilerin arasında var olan yaklaşık 2 yıllık eğitime eşdeğer fark, COVID-19 nedeniyle “okulların kapanmasına bağlı olarak yüzde 9 oranında artabilecektir.”⁶⁵

Proje kapsamında hazırlanan raporda, “[u]zak yerlerde yaşayan, düşük sosyoekonomik arka plana sahip, engelli, mülteci ve anadili Türkçe olmayan ve velileri evden eğitimlerini destekleme konusunda daha az yetkin olan öğrenciler[in] kendi eğitim performanslarından düşük performans gösterme riski ile karşı karşıya” oldukları belirtilerek “[d]aha yoksul sosyal arka planı olan ve daha kalabalık evlerde geniş ailelerle birlikte yaşayan öğrenciler” için bu sürecin daha zor olacağı paylaşılıyor.⁶⁷ Raporda MEB tarafından hazırlanan “Eşitlik Analizi” çalışmasına da değinilerek bu çalışmadan kritik bazı bulgulara yer veriliyor:

- “[B]ağlantı, cihazlara erişim ve EBA online sistemine erişim konusunda farklı yoksulluk seviyeleri arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır.
- Kaynağa bağlı olarak hanelerin erişimi %68 ile %88 arasında değişmesine rağmen internet erişimi okul çağındaki çocukların bulunduğu yoksul hanelerde hâlâ düşüktür (%39) ve 3 veya daha fazla çocuğun bulunduğu hanelerde ise daha da düşüktür.
- Sonuçlar bölgesel yoksulluk dilimlerine göre incelendiğinde EBA’ya erişim seviyelerinde eşitsizlik bulunduğu görülmektedir.
- Buna ek olarak özellikle büyük ve/veya düşük gelirli ailelerde bulunan kız öğrencilerinden daha fazla ev işi yapması beklendiğinden kız öğrenciler erkek öğrencilere kıyasla daha fazla dezavantajlı olabilir.”⁶⁸

MEB, bu bulgulardan da yola çıkarak geliştirdiği projede “COVID-19 sırasında, sonrasında ve gelecek krizlere yönelik olarak okul çağındaki çocuklara eşit e-öğrenme sağlamak için eğitim sisteminin kapasitesini iyileştirme”yi hedefliyor. 2020-2023 arasında gerçekleştirilecek projede eğitim sistemindeki tüm öğretmenlerin ve öğrencilerin hedeflendiği, projenin “COVID-19 nedenli okulların kapalı kaldığı sıradaki öğrenme kayıpları noktasında en hassas öğrenciler için fırsat adaleti ve eşitlik girişimlerini” de içerdiği belirtiliyor.⁶⁹ Projede “mevcut krizlere yanıt olarak değil ayrıca Türkiye’deki farklı acil durumlar sırasında da daha dirençli bir eğitim sağlamaya yönelik bir alternatif” stratejisi yer alıyor.⁷⁰ Bu önemli projenin etkili ve başarılı olması Türkiye’deki fırsat eşitsizliğinin giderilmesi bakımından son derece önemlidir. Bunun gerçekleşebilmesi için projenin en kritik yanlarından biri hem bağımsız hem de kurum içi izleme ve değerlendirme çalışmaları olacaktır. Projenin tüm aşamalarının saydam bir süreçle yürütülmesi paydaşların bilgilendirilmesi ve sürece katkı sağlayabilmesi bakımından önemlidir.

66 MEB YEGİTEK, 2020, s.19.

67 A.g.e., s.19.

68 A.g.e., s.19-20.

69 A.g.e., s.2-3.

70 A.g.e., s.1.

EĞİTİME ERİŞİMİ İÇİN ÖZEL ÖNLEM GEREKEN ÇOCUKLAR

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR

Örgün eğitimde özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrenci sayısı 2019-20 eğitim-öğretim yılında önceki yıla göre %6,8 artarak 425.774 oldu. Okulöncesi düzeyinde öğrenim gören öğrenci sayısı %2,1 artarak 4.873, ilkökul düzeyinde %3,9 artarak 159.542, ortaokul düzeyinde %8,1 artarak 179.877 ve ortaöğretim düzeyinde ise %9,7 artarak 81.482 oldu. Artış oranları önceki yılın oranlarıyla kıyaslandığında artış hızındaki azalma dikkat çekiyor. Örneğin, okulöncesi düzeyinde özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrenci sayısının artış oranı geçtiğimiz yıl %28,5 iken, aynı oran bu yıl %2,1'dir. Bununla birlikte okulöncesi düzeyinde 789 olan öğrenci sayısı, örgün eğitimin tüm kademelerindeki özel gereksinimli öğrencilerin toplam sayısının %1,1'ini oluşturuyor.

TABLO 3: ÖRGÜN EĞİTİMDE ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİNDEN YARARLANAN ÖĞRENCİ SAYISI, 2019-20

	Kaynaştırma	Özel eğitim sınıfı	Özel eğitim okulu*	Toplam
Okulöncesi	789	0	4.084	4.873
Oğlan	489	0	2.631	3.120
Kız	300	0	1.453	1.753
İlkokul	119.307	27.337	12.898	159.542
Oğlan	76.492	17.928	8.423	102.843
Kız	42.815	9.409	4.475	56.699
Ortaokul	142.670	24.549	12.658	179.877
Oğlan	89.719	15.361	7.908	112.988
Kız	52.951	9.188	4.750	66.889
Ortaöğretim	55.534	0	25.948	81.482
Oğlan	34.285	0	16.661	50.946
Kız	21.249	0	9.287	30.536
Toplam	318.300	51.886	55.588	425.774
Oğlan	200.985	33.289	35.623	269.897
Kız	117.315	18.597	19.965	155.877

Kaynak: MEB, 2020b.

*MEB (2020b) kaynağında okulöncesi kademesinde özel eğitim sınıflarına ilişkin veri paylaşılmadı.

**Özel eğitim okulu bünyesindeki anasınıflarına ek olarak resmi ve özel özel eğitim anaokullarında öğrenim gören öğrenciler kapsandı. Resmi ve özel özel eğitim anaokullarına Millî Eğitim İstatistikleri'nde ilk kez 2018-19 yılında ve "özel eğitim kurumları" altında yer verildi. Sözü edilen anaokullarına ilişkin önceki yıllara ait verilere Millî Eğitim istatistiklerinde yer verilmiyor. 2019-20'de özel eğitim anaokulunda 2.388, bünyesinde anasınıfı bulunan özel eğitim okullarında 1.642 öğrenci vardır.

Okulöncesi eğitime erişen özel gereksinimli öğrenci sayısının az olmasının nedenleri arasında yoksulluğa ve erken tanılama yapılamamasına bağlı sorunlar ile okula kabul edilmeme⁷¹ karşımıza çıkıyor. Özellikle ilkokula (ve sonrasında diğer kademelere) erişimin desteklenmesi için okulöncesi eğitim ve erken tanının önemi ortaya konurken, okulöncesi okullulaşma oranının artırılmasına ve okullulaşmanın sürdürülebilmesine yönelik önlemler alınması gerektiği görülüyor. Bütünleşik ve sürdürülebilir politikaların hayata geçirilebilmesi için çalışmaların MEB, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) ve Sağlık Bakanlığı işbirliğinde yürütülmesi ayrıca önem taşıyor.

Özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrencilere ilişkin MEB istatistiklerine bakıldığında ortaöğretim kademesine kadar bir artış olduğu, ancak ortaöğretime geçişle birlikte öğrenci sayısının azaldığı dikkat çekiyor.

Özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrenci sayısının kademe yükseldikçe azalması, geçtiğimiz yıllarda da karşımıza çıkan bir olgu. Bu durum, özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerini sürdürebilmesi ve eğitim süreçlerinin dışında kalmaması için özel önlemlere ihtiyaç duyulduğuna işaret ediyor. Özellikle ortaöğretim ve yükseköğretime erişimin sağlanması yoluyla engelli bireylerin bağımsız yaşam becerilerinin desteklenmesi ve toplumsal hayattaki haklarından engeli olmayan bireyler gibi yararlanabilmeleri için çeşitli bakanlıkların koordinasyonunda çalışmalar yürütülmesine ve politikalar geliştirilmesine ihtiyaç duyuluyor. Kademe yükseldikçe azalan öğrenci sayısına ek olarak eğitime erişen özel gereksinimli öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı da ayrıca dikkat çekiyor. Örneğin, ortaokul kademesinde eğitime erişen toplam özel gereksinimli öğrenci sayısının %62,8'ini oğlan çocuklar, %37,2'sini ise kız çocuklar oluşturuyor.

Oğlan çocukların eğitime erişiminin kız çocuklarından fazla olması, özel gereksinimli çocuklara yönelik özel önlemlerin kız çocukların eğitimini sürdürebilmesini de kapsayacak şekilde planlanması gerektiğini gösteriyor.

Özel gereksinimli çocukların tarama ve tanı çalışmalarının takip edilmesi ve iyileştirilmesi amacıyla Ocak 2020'de Sağlık Bakanlığı bünyesinde Otizm, Zihinsel Özel Gereksinimler ve Nadir Hastalıklar Daire Başkanlığı kuruldu. Daire Başkanlığı tarafından aynı zamanda nadir hastalıklara ilişkin sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesine yönelik faaliyet yürütüleceği ve ulusal kayıt sistemi oluşturularak düzenli veri tutulacağı belirtiliyor.⁷² Daire Başkanlığının kurulması özel gereksinimli nüfusa ilişkin veri eksikliğinin sağlık hizmetleri bağlamında giderilmesi adına önemli bir gelişmedir.

Uzaktan eğitim süreciyle birlikte özel gereksinimli öğrencilerin eğitime erişiminde çeşitli zorluklarla karşılaşıldı. Örneğin, eğitim içeriklerinin EBA ve TRT EBA TV aracılığıyla yayımlanması ve erişilebilir içeriklerin eksikliği özellikle görme, işitme ve zihinsel engelli çocukların bu süreçte eğitime erişimini zorlaştırdı. Farklı engelli gruplarının deneyimlerini ve karşılaştığı zorlukları ortaya koymak üzere Engelli Çocuk Hakları Ağı

71 Aktaş Salman, 11 Kasım 2020.

72 Anadolu Ajansı, 18 Ocak 2020.

AGRESYON

Başkalarına fiziksel ya da psikolojik olarak zarar vermeyi amaçlayan davranış.

Kaynak: <https://dictionary.apa.org/aggression>

(EÇHA) tarafından yayımlanan *Covid-19 (Pandemi) Sürecinde 'Özel Gereksinimli Çocukların ve Ailelerinin İhtiyaçlarını Belirlemeye Yönelik Eğitim Analiz Raporu'*'na göre, özellikle Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinin de kapanmasıyla sosyal hayattan uzak olmanın yarattığı **agresyon** ve kaygı, akademik gelişimde gerileme ve öğrenme kayıpları, ailelerin yetersizlik hissi, uygun içerik ve materyal eksikliği gibi güçlükler yaşandı.⁷³ Kapsayıcılık için erişilebilirliğin önemini anlaşıldığı süreçte, görme engelli öğretmenler de uygulamalara, içeriklere ve öğrencilere erişimde engellerle karşılaştı. Eğitimde Görme Engelliler Derneği (EGED) bu engellere dikkat çekmek için Engelsiz EBA Haktır başlıklı sosyal medya kampanyasını yürüttü. EÇHA ve Eğitimde Eşit Haklar Platformu üyesi aileler, özel gereksinimli öğrencilerin süreçte yaşadıkları zorlukların önlenmesi ve yüz yüze eğitimin yeniden başlatılması amacıyla sorunları ve ihtiyaçları aktarmak üzere MEB yetkilileriyle görüşmeler gerçekleştirdi. MEB süreçteki engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yürüttü. Örneğin, çeşitli kaynakların, akademik gelişimi destekleyecek etkinliklerin ve ailelere yönelik bilgilendirici videoların yer aldığı Özelim Eğitimdeyim mobil uygulaması geliştirildi.⁷⁴ 2020-21 eğitim-öğretim yılıyla birlikte EBA TV'de yayınlanan konu anlatım videolarına işaret dili çevirisi ve alt yazı eklendi. MEB'in sağladığı destek paketleri kapsamında hayata geçirilen bir başka gelişme ise, 1-8. sınıflarda bütünleştirme eğitimi gören özel gereksinimli öğrencilere yönelik ve matematik dersi kazanımlarından hareketle geliştirilen kaynaklar ile dijital içeriklerin yayımlanması oldu.⁷⁵

Uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilerin evde ve eğitim ortamlarından uzak kalmaları, uzaktan eğitimden etkin faydalanabilmeleri için ailelerin öğrencileri destekleme konusunda güçlenmesi ihtiyacını doğurdu. Bu ihtiyaca yanıt vermek amacıyla Tohum Otizm Vakfı tarafından Eğitim Amaçlı Öneri Kaynak Listesi⁷⁶ oluşturuldu ve liste belirli aralıklarla güncellendi. Ayrıca Sağlık Bakanlığı tarafından özel gereksinimli çocukların ailelerine yönelik bir danışma hattı olan Özel Çocuklar Destek Sistemi⁷⁷ uygulaması geliştirildi.

Buna rağmen tüm öğrencilerin uzaktan eğitime erişimi ve öğrenmelerinin desteklenmesi için kapsayıcı çözümlere ve uygulamalara duyulan ihtiyaç sürüyor. Kapsayıcı çözüm ve uygulamaların tasarlanma aşamasında rol almak üzere sahada çalışan sivil toplum uzmanları, eğitimciler ve ailelerden temsilcilerin yer aldığı bir ekip oluşturularak erişilebilirlik ve kapsayıcılık konularında bu ekibe danışılması uygulamaların faydasını ve etkisini artırmak için önem arz ediyor.

GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ ÇOCUKLAR

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Aralık 2020'de yayımladığı verilere⁷⁸ göre, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyeli nüfus 3.638.288'dir. Bu sayının yaklaşık yarısını (%46,8) çocuklar (0-18 yaş) oluşturuyor. Geçici koruma altındaki çocukların yaşa göre dağılımına bakıldığında ise 0-4 yaş aralığında 505.124, 5-9 yaş aralığında 543.842, 10-14 yaş aralığında 389.848 ve 15-18 yaş aralığında 262.362 çocuk bulunuyor.

73 EÇHA, 2020.

74 MEB, 25 Nisan 2020.

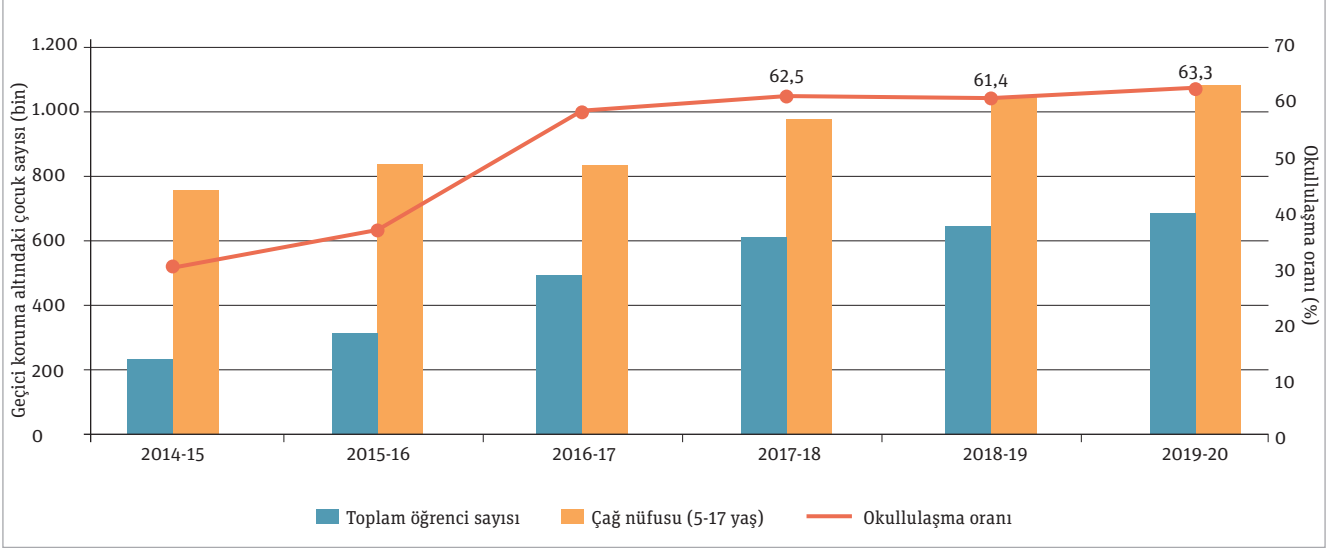
75 MEB, 30 Kasım 2020.

76 Tohum Otizm Vakfı, 7 Ekim 2020.

77 Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020.

78 İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, t.y.

GRAFİK 7: GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ ÇOCUK SAYISI VE OKULLULAŞMA ORANI

Kaynak: MEB HBÖGM, 2020.

MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün (HBÖGM) Ocak 2020'de yayımladığı verilere⁷⁹ göre, 2017-18 eğitim-öğretim yılındaki okullulaşma oranından düşük seyreden 2018-19 oranının 2019-20 yılında artması dikkat çekiyor. 2018-19 eğitim-öğretim yılında eğitime erişen Suriyeli öğrenci oranı %61,4 iken 2019-20 eğitim-öğretim yılında 684.919 öğrencinin sisteme kayıtlı olduğu ve okullulaşma oranının %63,3'e yükseldiği görülüyor.

Cinsiyete göre dağılıma bakıldığında eğitime erişen Suriyeli öğrencilerin %49,2'si kız, %50,8'i oğlandır. Suriyeli öğrencilerin eğitim kademelerine göre okullulaşma oranlarına bakıldığında okulöncesinde %30,77, ilkökul kademesinde %88,80, ortaokul kademesinde %70,13 ve ortaöğretimde %32,55 olduğu görülüyor. 2018-19 yılı verileriyle kıyaslandığında okulöncesi ve ilkökulda okullulaşma oranlarının azaldığı, ortaokul ve ortaöğretimde ise arttığı görülüyor. Özellikle 2018-19 yılında ortaokul kademesinde %57,7 olan okullulaşma oranının 2019-20'de %70,1'e, ortaöğretim kademesindeki okullulaşma oranının ise %26,8'den %32,5'e yükselmesi, kademeler arası geçişte düşüşün azalması ve geçici koruma altındaki öğrencilerin eğitimin dışında kalmalarının önlenmesi adına dikkat çekiyor. Buna karşın geçici koruma altındaki öğrencilerin kademelere göre okullulaşmasının çağ nüfusunun okullulaşmasına göre düşük olması sürüyor. Özellikle erken çocukluk ve ortaöğretimde okullulaşma oranlarının düşüklüğü öğrencilerin eğitime erişimine yönelik özel önlem ihtiyacının devam ettiğini gösteriyor.

2016-17 eğitim-öğretim yılıyla birlikte Geçici Eğitim Merkezlerinin kapatılmaya başlamasıyla örgün eğitimde geçici koruma altındaki öğrencilerin kapsanmasına ve desteklenmesine yönelik ek çalışmalara ihtiyaç duyuldu. MEB tarafından 2016 yılı itibarıyla yürütülen Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES) kapsamında, Türkçe dil becerilerini geliştirmeye ihtiyaç duyan öğrencilerin dil eğitimi alması ve branş derslerindeki gelişimine zemin oluşturulması amacıyla 3-12. sınıf düzeylerinde uyum sınıfları 2019-20 eğitim-öğretim

79 MEB HBÖGM, 2020.

yılında hayata geçirildi.⁸⁰ Ekim 2020’de 2020-21 Eğitim ve Öğretim Yılı Uyum Sınıfları Plan Hazırlama Çalıştayı düzenlendi. Çalıştayda ilkökul üçüncü sınıf matematik, hayat bilgisi ve fen bilimleri derslerinin öğretim programları incelenerek, uyum sınıflarının haftalık planlarına uyarlandı ve kazanımlar oluşturularak çerçeve planlar hazırlandı. Ayrıca belirlenen kazanımlara ulaşılması amacıyla ders planları tasarlandı.⁸¹

Türkiye’de geçici koruma altındaki öğrencilerin eğitime erişim ve katılımında karşılaştığı zorluklar konusunda sivil toplumda yürütülen çalışmalar sürüyor. Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG) ve Sağlıkta Genç Yaklaşımlar Derneği (Y-Peer Türkiye) işbirliğinde yürütülen Genç Mültecileri Destekleme Programı kapsamında hazırlanan ve Haziran 2020’de yayımlanan araştırma raporuna⁸² göre, araştırma süresince görüşülen mülteci gençlerin yarısından fazlası eğitime dahil olamadığını belirtiyor. Raporda mülteci gençlerin eğitime erişiminin önündeki engeller arasında yoksulluk, çalışmak zorunda bırakılma ve Türkçe’yi etkin kullanamama sayılıyor. Sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen çalışmalarda vurgulanan diğer sorunlar arasında öğrencilerin etkin iletişim kurabilmeleri için anadillerini konuşabildikleri ve kendilerini ifade edebildikleri öğretmenlerin eksikliği, ayrımcı tutum ve davranışlar nedeniyle akranlarıyla temas ve işbirliğinin güçlüğü ve okula aidiyet geliştirememeleri yer alıyor. Sosyal kabulün olduğu, işbirlikçi eğitim ortamları ve kapsayıcı eğitim içerikleri ile uygulamaları öncelikli ihtiyaçlar arasında sayılıyor. Öğrencilerin kendilerini ait ve güvende hissetmesi sağlanmadığı takdirde akademik gelişmelerinin desteklenmesi güçleşiyor. Tüm bu ihtiyaçların giderilememesi durumunda öğrenciler eğitimi terk etmek durumunda kalabiliyor.

Pandemi nedeniyle uzaktan eğitim sürecinin başlaması, özel önlem gerektiren diğer toplumsal gruplar gibi geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin de eğitime erişimlerini ve eğitimlerini sürdürmelerini zorlaştırdı.

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği’nin (SGDD-ASAM) Mayıs 2020’de yayımladığı *COVID-19 Salgınının Türkiye’de Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi* başlıklı rapora⁸³ göre, mültecilerle yürütülen çalışmaya katılan öğrencilerin neredeyse yarısı (%48) uzaktan eğitimden faydalanamadığını belirtiyor. Small Projects İstanbul, Sulukule Gönüllüleri Derneği, Tarlabası Toplum Merkezi, Başak Kültür ve Sanat Vakfı işbirliğinde yürütülen ve Mayıs 2020’de ön raporları⁸⁴ yayımlanan *COVID-19 Sürecinde İstanbul’un Farklı Yerleşimlerinde Çocukların Haklarına Erişimi Araştırması*’nın Mülteci Çocuklardan Deneyimler başlıklı raporunda, EBA üzerinden yürütülen eğitim çalışmalarına erişimde çeşitli engellerle karşılaşıldığını ortaya koyuyor. Sunulan içeriklerin ve EBA uygulamalarının Türkçe olmasının, Türkçe bilmeyen Suriyeli ebeveynlerin ve dolayısıyla öğrencilerin erişimini zorlaştırdığı belirtiliyor. Bunun yanı sıra öğrencilerin internet bağlantısının bulunmaması ve bilgisayar, tablet gibi dijital araçların yetersizliği de uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan zorluklar arasında sıralanıyor.

Bu başlık altında paylaşılan bulgular, geçici koruma altındaki çocuk ve gençlerin eğitime erişiminin ve eğitimini sürdürmesinin önündeki engellerin tespit edilmesinin, bu engellerin ortadan kaldırılması ve bireylerin etkin katılımının desteklenmesine yönelik

80 MEB HBÖGM, 2019.

81 PIKTES, 22 Ekim 2020.

82 Özerim vd., 2020.

83 SGDD-ASAM, 2020.

84 Başak Kültür ve Sanat Vakfı vd., 2020.

kapsayıcı ve bütünleşik politikalar geliştirilmesinin önemini ortaya koyuyor. Çocuk ve gençlerin nitelikli eğitimden faydalanabilmesinin yolu sistemin ve uygulamaların kapsayıcılığının artırılmasından geçiyor.

ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

Raporda ele alınan ve özel önlem gerektiren diğer durumlar gibi, çocuk işçiliği de çeşitli yapısal sorunların bir sonucudur. Tüm çocukların eğitime erişebildiği, eğitimini sürdürebildiği, gelişiminin ve iyi olma halinin desteklendiği, kendini keşfedebildiği ve gerçekleştirebildiği kapsayıcı okullar için kapsayıcı düzenlemelere duyulan ihtiyaç çalışan çocuklar bağlamında da dikkat çekiyor. Kapsayıcı düzenlemeler oluşturulurken çok boyutlu yaklaşılması ve sorunun yoksulluk, göç, toplumsal cinsiyet gibi konularla ilişkisinin hesaba katılması ayrıca önem arz ediyor.

Türkiye'nin de onayladığı 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Acil Eylem Sözleşmesi'nde eğitimin önemi ortaya konarak çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik tedbirler sıralanıyor. Bununla birlikte Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana Bağlı Ulusal Politika ve Program Çerçevesi'yle çocuk işçiliğinin nedenlerinin tespit edilmesi, yoksulluğun önlenmesi, eğitime erişimin sağlanması ve toplumsal farkındalığın artırılmasına yönelik önleyici çalışmalar planlanarak 2015 yılı itibarıyla çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması hedefleniyor ancak çocuk işçiliği halen sürmekte olan bir sorun olarak karşımıza çıkıyor.

182 NO'LU EN KÖTÜ BİÇİMLERDEKİ ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN YASAKLANMASI VE ORTADAN KALDIRILMASINA İLİŞKİN ACİL EYLEM SÖZLEŞMESİ⁸⁵

MADDE 7

Her üye, cezai yaptırımların ya da uygun olduğu takdirde diğer yaptırımların kararlaştırılması ve uygulaması da dahil olmak üzere, bu sözleşme hükümlerinin etkin şekilde uygulanmasını ve yürütülmesini sağlayacak gerekli tüm önlemleri alır.

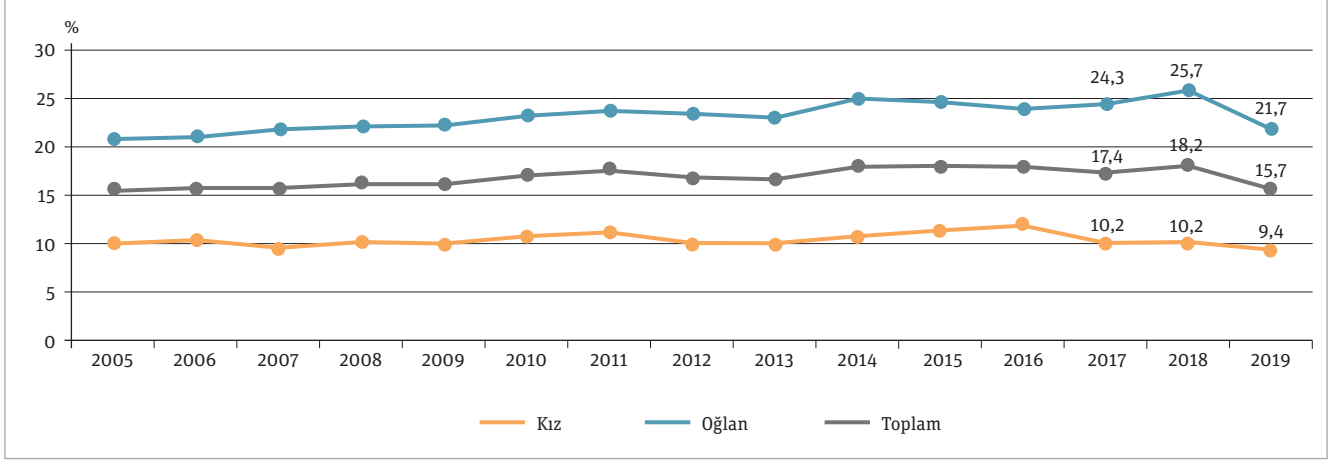
Her üye, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasında eğitimin önemini dikkate alarak etkin ve belli bir zamanla sınırlı şu önlemleri alır:

- Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine dahil olmalarının önlenmesi;
- Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları, sosyal uyumları ve rehabilitasyonları için gerekli ve uygun doğrudan yardım sağlanması;
- Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları için ücretsiz temel eğitim ve mümkün ve uygun olduğu takdirde mesleki eğitim sağlanması;
- Özel olarak riskli durumda bulunan çocukların belirlenmesi ve onlara ulaşılması,
- Kız çocuklarının özel durumunun dikkate alınması.

Her üye, yürürlüğe konan bu sözleşme hükümlerini uygulamak için sorumlu olan yetkili makamı belirler.

85 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi.

GRAFİK 8: TÜRKİYE'DE 15-17 YAŞ GRUBUNDA ÇOCUK İSTİHDAM ORANI

Kaynak: TÜİK, 31 Mart 2020.

2017 yılında yayımlanan Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı 2017-2023 setine⁸⁶ göre, alana ilişkin güncel veri eksikliğinin giderilmesi için TÜİK tarafından en son 2012 yılında sonuçları paylaşılan Çocuk İşgücü Anketi'nin tekrarlanması planlanıyordu. Mart 2020'de TÜİK tarafından paylaşılan Çocuk İşgücü Anketi sonuçları,⁸⁷ 5-17 yaş aralığında çalışan çocuk sayısının 720.000 olduğunu; çalışan çocuk sayısının 5-11 yaş aralığında 32.000, 12-14 yaş aralığında 114.000 olduğunu ve 15-17 yaş aralığında ise 574.000 olduğunu gösteriyor. 15-17 yaş aralığında istihdam oranı 2018 yılında %18,2 iken, TÜİK verilerine göre bu oranın %2,5 azaldığı ve %15,7'ye gerilediği görülüyor. 15-17 yaş aralığında çalışan çocukların cinsiyete göre dağılımına bakıldığında 2018 yılında oğlan çocukların oranı %25,7 iken, 2019 yılında bu oranın %21,7'ye; kız çocukların oranının ise %10,2'den %9,4'e gerilediği görülüyor. Çalıştırılan oğlan çocukların oranının kız çocukların oranına göre yüksekliği geçerliliğini korumaya devam ediyor.

Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarında yer alan, çalışan çocukların eğitime ilişkin verilere bakıldığında çocukların %34,3'ünün okula devam etmediği dikkat çekiyor.

Çocukların çalışma nedenlerine ilişkin bulgular arasında hanehalkının ekonomik faaliyetlerine yardımcı olmak ilk sırayı (%35,9) alıyor. Bu veriyi %34,4'le iş öğrenmek ve meslek sahibi olmak izliyor. Hanehalkı gelirine katkıda bulunmak için çalışan çocukların oranı %23,2 ve son olarak kendi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışan çocukların oranı ise %6,4. Çalışan çocukların sektöre göre dağılımına bakıldığında çocukların %45,5'inin hizmet sektöründe, %30,8'inin tarımda, %23,7'sinin sanayide çalıştığı görülüyor. Sektöre göre dağılımın yaş kırılımına bakıldığında ise, 5-14 yaş aralığındaki çocukların %64,1'inin tarım sektöründe, 15-17 yaş aralığındaki çocukların %51'inin hizmet

86 ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü, 2017.

87 TÜİK, 31 Mart 2020.

sektöründe çalıştığı dikkat çekiyor. Anket verileri, çalışma koşullarının çocuklar için olumsuz etkilerini de ortaya koyuyor. Örneğin, aşırı sıcak veya soğukta kalmak; kimyasal madde, zararlı gaz, toz veya dumana maruz kalmak; ağır yük taşımak; gürültü veya sarsıntıyla karşılaşmak; yaralanmak veya sakatlanmak olumsuz çalışma koşulları arasında aktarılıyor. Bunlara ek olarak, Çocuk İşgücü Anketi'nin hane içi emeği ve çalışan mülteci çocukları işgücüne katılım olarak değerlendirmemesi önemli eksiklikler olarak göze çarpıyor. Yine benzer bir şekilde, anketin yoğunlaştığı Ekim, Kasım ve Aralık aylarının çocuk işgücüne katılımındaki en düşük aylar olması da ankete yapılan bir başka eleştiridir.⁸⁸

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 32. maddesine göre sözleşmeye taraf devletler, çocuğun eğitiminin ve/veya gelişiminin zarar görmesine neden olacak işçiliğin ve sömürünün önlenmesinden sorumludur.⁸⁹ Bunun için işverenlerin denetlenmesi ve cezai yaptırımların caydırıcı kılınması kritik önem taşıyor. Tüm bu veriler değerlendirilirken konuya tek boyutlu yaklaşılması, birbirini kesen durumların da hesaba katılması gerekiyor. Örneğin, mülteci çocukların çalışması söz konusu olduğunda sorunun giderilmesi ve kapsayıcı uygulamaların tesisi için gereken özel önlemlerin ayrıca planlanması gerekiyor. Aksi takdirde toplumsal eşitsizlikler sonucu meydana gelen ve 'kırılgan' olarak da adlandırılan grupların "dezavantajlılığı" bu tür durumlarda katlanabiliyor.

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİSİ AİLELERİN ÇOCUKLARI

Çocuk işçiliğinin yüksek olduğu sektörler arasında ağır ve tehlikeli bir sektör olan tarım büyük yer kaplıyor. Mevsimlik tarım işçileri arasında çocuklar da bulunuyor. Hane gelirini artırabilmek ve geçimini sağlayabilmek için mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin çocuklarının da tarımsal üretime dahil edilmesiyle sıklıkla karşılaşılıyor.⁹⁰ Ailelerin yılın belirli dönemlerinde çalışmak için seyahat etmeleri gerektiğinden çocuklarının eğitim hayatı da etkileniyor. Tarım alanlarında çadırlarda yaşayan ailelerin altyapı yetersizliği sebebiyle temel haklara erişimi aksayabiliyor. Örneğin, barınma, temiz su, elektrik, aydınlatma, çevre güvenliği açısından dezavantajlı koşullarda yaşanabiliyor. UNICEF Türkiye'nin desteğiyle Kalkınma Atölyesi tarafından Adana ve Şanlıurfa'da yürütülen *Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyoekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması*'na⁹¹ göre mevsimlik tarımda çalıştırılan Türkiyeli ve Suriyeli çocukların %43'ünü 18 yaş altındakiler oluşturuyor.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları kimi durumlarda taşınabilir sistemle kimi durumlarda ise konakladıkları alanda bulunan çadır okullarda öğrenim görebiliyorlar. Halihazırda aileleriyle birlikte çalışmak durumunda kalan ve eğitime erişimde zorluklarla karşılaşan çocuklar, pandemi ortamında eğitimin uzaktan yürütülmesiyle birlikte eğitimden tamamen kopma durumuyla karşı karşıya kaldılar.⁹² Pandemi öncesinde de mevsimlik tarım için eğitim-öğretim yılı bitmeden okulun bulunduğu yerden ayrılan, okullar açıldığında da henüz dönmemiş olan aileler bulunuyordu. Pandemi nedeniyle okulların erken kapanması nedeniyle, çalışmak için eğitim-öğretim yılının bitimini bekleyen mevsimlik tarım işçilerinin de buldukları ili daha erken terk etmeleri söz konusu oldu. Uzaktan eğitim süresince internete, bilgisayara, akıllı telefona

88 Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı, 2 Nisan 2020; Uyan Semerci vd., 6 Nisan 2020.

89 Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.

90 Kalkınma Atölyesi, 2019.

91 A.g.e.

92 Aktaş Salman, 5 Mayıs 2020.

erişiminin olmaması veya kısıtlı olması mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitime erişimini olumsuz yönde etkiledi. Çocuklar eğitim faaliyetlerini takip edemediklerini, takip edebildiklerinde ise kısıtlı internet imkânlarından dolayı yarım kaldığını belirtiyor.⁹³ Çocuklar, eğitimin yanı sıra oyun oynamaya dahi zaman ve imkân bulamıyor. Kalkınma Atölyesi tarafından yayımlanan *Virüs mü, yoksuluk mu?* başlıklı çalışmaya göre, mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin bulunduğu geçici çadır alanlarında uzaktan eğitim olanaklarının erişilebilir olmaması nedeniyle çocukların eğitiminin desteklenmesi için ek mekanizmalara ihtiyaç duyuluyor.⁹⁴

Hayata Destek Derneği'nin de yer aldığı, Şanlıurfa Viranşehir Kaymakamlığı tarafından Haziran 2019'da kurulan Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğini Önleme Komisyonu'nun çalışmaları kapsamında mevsimlik tarımda çalıştırılan 4.283 çocuğa yönelik ve 9 pilot okulda faaliyetler yürütüldü. Bu faaliyetlerin sonucunda bir eylem planı hazırlandı ve 352 çocuğun mevsimlik tarım işçiliğine katılımı engellendi.⁹⁵ Komisyonun çalışmaları hem çocuk işçiliğinin önlenmesi hem de mevsimlik tarımda çalıştırılan çocukların eğitime erişiminin sağlanması bağlamında önem taşıyor.

Çocukların gelişiminin desteklenemediği ve temel haklardan mahrum kaldığı bu koşullarda, potansiyellerini keşfedebilmeleri ve eğitimlerini bu doğrultuda sürdürebilmeleri için yapısal önlemlere ve uygulamalara ihtiyaç duyuluyor. Bunun için çocuk işçiliğinin farklı türleriyle mücadeleye ilişkin çeşitli modellerin incelenmesi, çocukların üstün yararının gözetilmesi, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin ve çocuklarının yaşam kalitesi ile hak ve hizmetlere erişiminin desteklenmesi için yerel ve ulusal ölçekte politikalar geliştirilerek hayata geçirilmesi gerekiyor. Bu bağlamda kamu, yerel yönetimler, sivil toplum ve akademi işbirliğinde yürütülecek araştırmalara ve savunu çalışmalarına ihtiyaç duyuluyor. Başta yoksulluk ve eğitime erişememe olmak üzere, çocuk işçiliği sorununa yol açan sebeplerin ortadan kaldırılmasına yönelik bütünsel çalışmalar yapılmadığı takdirde çocukların nitelikli eğitimden faydalanabilmesi ve fırsat eşitliğinin tesisi güçleşiyor.

ROMAN ÇOCUKLAR

Türkiye'de yaşayan Roman topluluklar yoksulluk, istihdam, barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim sorunları ile bunların beraberinde sosyal dışlanmayla karşılaşılıyor. Gerek toplulukların kültürel ve ekonomik özellikleri gerekse sistemin neden olduğu erişim zorlukları bu sorunları derinleştiriyor. Roman çocuklar eğitim ortamlarında zorbalık ve hem doğrudan hem de dolaylı ayrımcılığa uğrayabiliyorlar ve bu durum okula aidiyet geliştirmelerine engel olabiliyor. Eğitimi sürdürebilmek için ihtiyaç duyulan desteğin sağlanamaması ve eğitim ortamlarının kapsayıcı kılınamaması Roman çocukların eğitim hayatından kopmasına yol açabiliyor. *Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2016-2021) 1. Aşama Eylem Planı*⁹⁶ Roman çocukların okullulaşma oranının düşüklüğüne ve devamsızlık ile okul terk oranlarının yüksekliğine dikkat çekiyor.

93 Hayata Destek Derneği, 20 Kasım 2020.

94 Kalkınma Atölyesi, 2020.

95 T24, 12 Haziran 2020.

96 Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2016.

Sıfır Ayrımcılık Derneği tarafından yürütülen çalışmaya göre⁹⁶ kentlerde yaşayan Roman öğrencilerin çoğunluğu okuma ve yazma öğrendikten sonra, ilkökul 3. sınıfın ardından eğitimi terk ediyor ve ailelerinin ekonomik faaliyetlerine destek olmak amacıyla çalışmaya başlıyorlar.

Kırkayak Kültür Göç ve Kültürel Çalışmalar Merkezi'nin 2019 yılında Gaziantep ve Şanlıurfa'daki Türkiyeli ve Suriyeli Dom ve Abdal çocukların eğitimine odaklanan ve Ağustos 2020'de yayımlanan araştırma raporuna⁹⁸ göre, göçebe Dom ve Abdal toplulukların ekonomik durumunun yetersizliği, çocuk işçiliği ve eğitim ortamlarındaki ayrımcılık çocukların eğitime devam etmesini zorlaştırıyor. Bu bulgular Roman çocukların eğitimde yaşadığı zorlukların kesişimsel boyutunu, sorunun yoksulluk ve çocuk işçiliği bağlamlarında da ele alınması gerektiğini gösteriyor.

ROMAN ÇOCUKLARIN OKULU TERK ETMESİNDE VEYA OKULA DEVAM EDEMEMESİNDE ÖNE ÇIKAN SEBEPLER:⁹⁹

- Ebeveynlerin, eğitim ve bilinç eksikliğinden dolayı eğitime gereken önemi vermemesi;
- Erken ve çocuk yaşta evlilik yapma;
- Çocuk işçiliği; çocuğun çalışarak aile bütçesine katkıda bulunma mecburiyeti;
- Ebeveynlerin çocuğun temel eğitim giderlerini (kırtasiye, okul forması) karşılamakta zorlanması;
- Tek odalı evlerde yaşam; çocuğun ders çalışma koşullarına sahip olmaması;
- Yoksulluk nedeniyle çocukların okula kahvaltı yapamadan gitmeleri ve derslere odaklanamamaları;
- Yaygın olarak çocukların kimliklerinin geç çıkarılması nedeniyle çok sayıda öğrencinin gerçekte 14-15 yaşlarındayken nüfusta 7-8 yaşlarında görünerek okula başlaması ve bunun hem bu gruplara mensup çocuklar hem de aynı sınıftaki diğer çocuklar için uyum sorununa yol açması;
- Çocukların ev ödevlerine yardım edecek kimsenin olmayışı;
- Performans ödevleri olarak bilinen uygulama ödevlerinin internet üzerinden yapılması; büyük oranda evlerinde internet erişimi olmayan çocukların bu ödevleri yapamamaları nedeniyle sözlü notlarının düşük olması ve ödevi yapamayınca okulda rencide olmaları;
- Çocukların okullarda ayrımcı ve ötekileştirici muameleye maruz kalması.

97 Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi, 30 Ekim 2017.

98 Kırkayak Kültür Göç ve Kültürel Çalışmalar Merkezi, 2020.

99 Piirainen, 2016'dan aktaran Karan, 2017.

Pandemiyle birlikte uzaktan eğitim sürecinin başlaması, raporda değinilen ve özel önlem gerektiren diğer gruplar gibi Roman çocukların da eğitimini olumsuz yönde etkiledi. Edirne Roman Eğitim Gönüllüleri Derneği'nin aktardığı¹⁰⁰ üzere, ekonomik yetersizlik nedeniyle öğrencilerin süreçte duyduğu dijital araç ve internet bağlantısı ihtiyacı karşılanamadı ve Roman çocukların çoğunluğu eğitim süreçlerinin dışında kaldı. Eğitime erişememeyle artan öğrenme kayıplarının önlenmesi için telafi derslerine ihtiyaç duyuldu.

Gerek pandemi öncesi gerek pandemi sırasında Roman çocukların eğitimine ilişkin bulgular ve değerlendirmelerden hareketle, Roman toplulukların koşulları hesaba katılarak çocukların çeşitli gereksinimlerine yönelik hem merkezi hem yerel destek mekanizmalarının sağlanması, ailelerin ve eğitimcilerin bilgilenmesi ve güçlenmesi, eğitim süreç ve uygulamalarının kapsayıcılığının artırılması temel öneriler arasında sıralanabilir. Bunun için sorunun kaynağı olan yapısal sorunların da giderilmesine yönelik bütünlük ve birbirine paralel politikaların geliştirilmesi önemlidir.

KÖY OKULLARI

Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2019/20 verilerine göre¹⁰¹ köy okullarında okulöncesi kademesinde öğrenim gören 101.873, ilkokul kademesinde 271.196, ortaokul kademesinde 285.402 ve ortaöğretim kademesinde 34.108 öğrenci bulunuyor. Ortaöğretim kademesindeki öğrenci sayısının diğer kademelerdeki öğrenci sayısından az olması bu kademede hizmet veren kurum sayısının azlığı¹⁰² ve öğrencilerin taşınabilir eğitim kapsamında ilçe ve il merkezlerinde bulunan kurumlara kayıtlı olmasıyla açıklanabilir. Buna rağmen, devamsızlık ve okul terki durumlarına ilişkin bir veri bulunamadığından öğrencilerin eğitime erişimini değerlendirebilmek için bu açıklama yetersiz kalabilir.

TABLO 4: ÖRGÜN EĞİTİMDE KÖY OKULLARINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN KADEMEYE VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI

	Toplam	Kız	Oğlan
Okulöncesi	101.873	49.785	52.088
İlkokul	271.196	131.507	139.689
Ortaokul	285.402	140.485	144.917
Ortaöğretim	34.108	15.642	18.466

Kaynak: MEB, 2020b.

Köy okullarında çalışan öğretmenler öğrencilerin eğitiminin desteklenmesinden önce öğrencilere erişimde zorluklarla karşılaştılar.

¹⁰⁰ Temel, 6 Ağustos 2020.

¹⁰¹ MEB, 2020b.

¹⁰² İstatistikler, köylerde hizmet veren okulöncesi kurumu sayısının 4.855, ilkokul kurumu sayısının 5.574, ortaokul kurumu sayısının 2.781 ve ortaöğretim kurumu sayısının ise 225 olduğunu gösteriyor. Okulöncesi kurum sayısına bünyesinde anasınıfı bulunan okullar dahil ediliyor.

Pandemiyle birlikte uzaktan eğitim sürecine geçilmesi internete erişemeyen çocukların eğitimin dışında kalmasına yol açtı. Köy okullarında öğrenim gören öğrenciler de bu durumdan etkilendi. Öğrencilere ulaşabilmek ve öğrencilerin öğrenmelerini destekleyebilmek için bireysel inisiyatif ve çaba gösteren öğretmenler, bire bir telefon görüşmeleri yaptıklarını, WhatsApp kanalıyla sesli ve yazılı konu anlatımları ile ödevler paylaştıklarını aktarıyor.¹⁰³ Köy okullarında öğrenim gören öğrencilerin pandemi öncesinde de çocuk işçiliği sorunuyla karşılaşması ve pandemi sırasında okulların kapatılmasıyla birlikte sorunun artması ise bir diğer değerlendirme olarak karşımıza çıkıyor. Özel önlem gerektiren diğer gruplarda olduğu gibi, köy okullarında öğrenim gören öğrencilerin de pandemi döneminde sosyal ve duygusal gelişiminin desteklenmesine ihtiyaç duyulduğu belirtiliyor. Raporun yazım sürecinde sahadan deneyimlerin öğrenilmesi amacıyla gerçekleştirilen odak grup görüşmesinin katılımcılarından, Köy Okulları Değişim Ağı Derneği (KODA) temsilcisi Mine Ekinci, COVID-19 Bilgi ve İletişim Ağı Projesi kapsamında 81 ilden 2.000 köy muhtarıyla görüşmeler yapıldığını ve köy okullarında öğrenim gören öğrencilerin yaklaşık %60'ının uzaktan eğitim için gerekli araç ve koşullara sahip olmadığını belirtiyor. KODA tarafından pandemiyle birlikte köy okullarında eğitim özelinde derinleşen sorun ve ihtiyaçlar için kurulan Çözüm Masası'yla¹⁰⁴ eğitimin farklı paydaşlarına yönelik kaynak ve bilgiler sunuluyor. Çözüm Masası'nda kamuya yönelik bilgilendirmeler, öğretmenlere yönelik etkinlik önerileri, çocuklara yönelik hikâyeler yer alıyor.

Köy okullarında nitelikli eğitimin desteklenmesi için konunun özneleriyle ihtiyaç analizi çalışmaları yürütülmesi ve çalışmaların bu ihtiyaçlara karşılık vermeye yönelik planlanması gerekiyor. Odak grup görüşmesinde sıralanan öneriler arasında ailelerin bilgilenebilmesi, öğretmenlerin güçlenmesi, yerel paydaşların süreçte etkin rol almak üzere harekete geçmesi ve altyapı güçlendirme çalışmalarının hayata geçirilmesine ihtiyaç duyuluyor. Bunlara ek olarak pandemi ve uzaktan eğitimle birlikte artan öğrenme kayıplarının önlenmesi için telafi derslerinin sağlanması öneriliyor. Tüm bu ihtiyaçların karşılık bulması için bütünlük politikalar geliştirilmesine ve özellikle kırılğan grupların kapsayıcı eğitime erişmesine yönelik ayrıca çalışmalar yürütülmesi gerekiyor.

AZINLIK OKULLARI

Çokkültürlü ve kapsayıcı bir toplum için çeşitli toplumsal grupların haklara erişimi ve temsiliyeti önem taşıyor. 2019-20 eğitim-öğretim yılına ilişkin MEB verilerine göre,¹⁰⁵ azınlık okullarında öğrenim gören toplam öğrenci sayısı 3.933'tür. Azınlık okullarının varlığını sürdürebilmesi için finansal kaynak ihtiyacı bulunuyor. Kimi kurumlar bu ihtiyaca yönelik çeşitli sponsorluk ve bağış çalışmaları yürütüyor. Öğrencilerin anadilinde eğitiminin ve kültürel gelişiminin desteklenmesi için nitelikli materyal ve eğitimci bulunmasında zorluklarla karşılaşılıyor. Bunun yanı sıra kademe yükseldikçe ortaöğretime geçişle birlikte öğrencilerin ve ailelerinin akademik kaygısı artabildiğinden öğrenciler azınlık eğitim kurumlarından ayrılabilir. Bu zorluklar azınlık toplulukların anadilinde eğitiminin güvence altına alınmasına, azınlık eğitim kurumlarında sunulan eğitimin niteliğinin güçlendirilmesine ve kurumların sürdürülebilirliğine yönelik çalışmalara ve kaynak desteği sağlanmasına ihtiyaç olduğunu gösteriyor.

103 KODA, t.y.a.

104 KODA, t.y.c.

105 MEB, 2020b.

TABLO 5: AZINLIK EĞİTİM KURUMLARINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİ SAYISININ KADEMELERE GÖRE DAĞILIMI, 2019-20

Kademe	Öğrenci Sayısı
Özel Azınlık Anaokulu ve Anasınıfı	911
Özel Azınlık İlkokulu	1.065
Özel Azınlık Ortaokulu	1.067
Özel Azınlık Ortaöğretim Kurumu	890
Toplam	3.933

Kaynak: MEB, 2020b.

EĞİTİME ERİŞİMDE ÖZEL ÖNLEM İHTİYACI OLAN ÇOCUKLARA YÖNELİK PROJELER

Tüm çocukların eğitime erişimi ve eğitimini sürdürebilmesi için kapsayıcılığın sağlanması temel bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkıyor. Pandemiyle birlikte uzaktan eğitim süreci, özel önlem gerektiren grupların desteklenmesi ve haklardan eşit yararlanabilmesi için ihtiyaca yönelik ve kapsayıcı eğitim anlayışına dayanan uygulamalara ihtiyaç duyuluyor. Bu ihtiyaca yönelik gerek sivil toplum kuruluşları ve akademik kurumlar gerekse kamu kurumları tarafından çeşitli çalışmalar yürütüldü.

UNICEF ve MEB tarafından 3-7 yaş aralığındaki özel gereksinimli çocukların nitelikli kapsayıcı eğitime erişimi amacıyla yürütülen Engeli Olan Çocuklar İçin Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitimi Projesi (Eğitimde Birlikteyiz) kapsamında sahadan uzman ve öğretmenlerin katılımıyla Mart 2020'de düzenlenen Uluslararası Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitimi Konferansı'nda kapsayıcı eğitim bağlamında gelişim ve öğrenme, öğretmenlerin mesleki gelişimi, okul ve öğrenme ortamları, iletişim ve etkileşim, okul, aile, toplum ve işbirliği odaklarında bilgi ve deneyim paylaşımı yapıldı. Proje kapsamında özel gereksinimli öğrencilerin bilişsel ve sosyal-duygusal gelişimlerinin desteklenmesi, ebeveynlerin ve ailelerin hak temellilik ve kapsayıcılık konularında bilgilenmesi, okul ve aile işbirliğine yönelik farkındalık artırılmasına yönelik kılavuzlar, görsel materyaller ve hikayeler üretildi. 142 öğretmene yönelik eğitici eğitimi düzenlenen ve bu öğretmenler aracılığıyla 1.200 öğretmene ulaşılan proje süresince üretilen içerikler 32.000 öğrenciyle paylaşıldı.¹⁰⁶ MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÖRGM) koordinasyonunda yürütülen Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin Kapsayıcı Eğitim Hizmetleri Sunma Açısından Kapasitelerinin Güçlendirilmesi Projesi¹⁰⁷ (RAMKEG) kapsamında 732 psikolojik danışman ve rehber ile geçici koruma statüsündeki ve gönüllü 170 eğitimcinin katılımıyla eğitimler düzenlendi. Eğitim faaliyetlerinin yanı sıra çalıştaylarla ailelere yönelik farkındalık çalışmaları gerçekleştirildi ve özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde öğretmenler, Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) uzmanları ve aileler tarafından kullanılmak üzere kaynaklar yayımlandı. ÖRGM koordinasyonunda, bütünleştirme uygulamalarının niteliğinin artırılması amacıyla 12 pilot ilde yürütülen Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi (BEGEP) kapsamında

¹⁰⁶ MEB TEGM, 4 Mart 2020.

¹⁰⁷ MEB ÖRGM, 14 Ocak 2020.

kapasite geliştirme ve farkındalık artırma faaliyetlerinin yanı sıra bilimsel ve teknik çalışmalar ile koordinasyon çalışmaları olmak üzere 4 ana müdahale alanı belirlenerek faaliyet yürütüldü.¹⁰⁸ Tohum Otizm Vakfı ve SEÇBİR ortaklığında yürütülen Eğitimde Engelli Hakları: Okulda Birlikte Hayatta Birlikte Projesi kapsamında öğretmenlerin ayrımcılığın önlenmesi ve kapsayıcı eğitim konularında güçlenmesine yönelik bilgiler ile hak temelli yaklaşımın eğitim ortamlarında güçlenmesine yönelik etkinlik önerilerinin yer aldığı Engelli Hakları Odaklı Kapsayıcı Okul için Öğretmen Kılavuzu¹⁰⁹ hazırlanarak eğitimcilerle paylaşıldı.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi işbirliğinde yürütülen Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Araştırma ve Model Geliştirme Projesi kapsamında çalışan çocukların kapsayıcı ve nitelikli eğitime erişiminin ve eğitimlerini sürdürebilmesinin sağlanmasına katkı sunmak amacıyla Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar için Eğitimcilerle Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi¹¹⁰ hazırlandı ve yayımlandı. Kılavuzda hem kapsayıcı eğitim, çocuk hakları ve çocuk işçiliği konularında arkaplan bilgisi hem de eğitimcilerin öğrencilerle ve eğitimin diğer paydaşlarıyla yürütebileceği etkinlik önerileri yer alıyor. Kalkınma Atölyesi tarafından UNICEF Türkiye işbirliğiyle yürütülen Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Programı kapsamında çocuk işçiliğinin sebeplerinin ortaya konması ve bundan hareketle politika önerileri geliştirilmesi amacıyla araştırmalar yürütüldü ve çeşitli araçlar geliştirildi. Ayrıca pandemi koşullarında mevsimlik tarım ve tarımda çalıştırılan çocukların sorun ve ihtiyaçlarına ilişkin çalışmalar yürütülerek yayınlar hazırlandı.¹¹¹

Köy okulu öğretmenlerinin mesleki gelişiminin desteklenmesi amacıyla MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (ÖYGM) ve Sabancı Vakfı işbirliğinde, KODA tarafından yürütülen Birleştirilmiş Sınıflarda Görev Alan Köy Öğretmenlerinin Mesleki Gelişim Programı'yla köy okullarında ve birleştirilmiş sınıflarda görev yapan ve köy okullarına atanabilecek yaklaşık 9.000 öğretmene yönelik eğitim düzenlendi. Eğitimlerin yanı sıra proje kapsamında geliştirilen Köy Öğretmeninin Başucu Kitabı ve Birleştirilmiş Sınıflar için Etkinlik Kitabı başlıklı içerikler¹¹² öğretmenlerle paylaşıldı.

108 MEB ÖRGM, 15 Ocak 2020.

109 Eğitimde Engelli Hakları: Okulda Birlikte, Hayatta Birlikte Projesi, 2020.

110 Beyazova, 2019.

111 Bkz. Kalkınma Atölyesi, t.y.

112 KODA, t.y.b.

SONUÇ YERİNE

Eğitim İzleme Raporu 2020: Öğrenciler ve Eğitime Erişim dosyasında, MEB hedefleri ve verileri ile sahada yürütülen çalışmalar çerçevesinde öğrencilerin eğitime erişimi kapsayıcı eğitim bağlamında değerlendiriliyor. Mevcut veriler geçmiş yıllarda yayımlanan veriler ve paylaşılan bulgularla karşılaştırılıyor. Bununla birlikte COVID-19 salgınının öğrencilerin eğitime erişimine etkisi ele alınıyor.

Eğitime erişime ilişkin veriler, alanda yürütülen çalışmalar ve MEB'in hedefleri çerçevesinde, geçmiş yıllara göre yaşanan değişim de ele alınarak değerlendiriliyor. Bu bağlamda okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim kademelerinde okullulaşma verileri cinsiyete ve bölgeye göre farklar da kapsanarak ele alınıyor. Devamsızlık, sınıf tekrarı, eğitimden erken ayrılma ve açıköğretim verileri değerlendiriliyor. Bu bölümde okulöncesi dönemine ayrıca ağırlık veriliyor. İlk bölümün sonunda tüm çocukların eğitime erişimi COVID-19 etkisi dikkate alınarak tartışılıyor ve MEB'in Dünya Bankası finansal desteğiyle yürüttüğü projenin detayları ele alınıyor.

Okulöncesi eğitime erişimde önemli çalışmalar yürütülmekle birlikte cinsiyete ve bölgelere göre farklılaşma devam ediyor. Artış eğilimi devam eden toplum temelli kurumların MEB'in geliştirdiği kalite standartlarını uygulaması ve etkili bir mekanizma kurularak izlenmesi gereksinimi devam ediyor. COVID-19'un en çok etkilediği kademelerden biri olan okulöncesine yönelik alternatif programların hız kazanması önemli olmakla birlikte henüz tüm çocuklar kapsamıyor. MEB ve UNICEF işbirliğinde başlatılan Erken Çocukluk Eğitiminde Kalite ve Erişimin Arttırılması Operasyonu Projesi bu anlamda önemli bir uygulama olarak değerlendirilebilir. İlkokul ve ortaokulda eğitime erişim hedeflerinin başarılı olması ve kızlarla oğlanlar arasındaki farkın kapanması önemlidir. İlgili kademelerde hâlâ eğitime erişimi olmayan çocukların hedeflenmesi COVID-19 sürecinde çok daha önemli hale geldi.

Ortaöğretim kademesinde de cinsiyete ve bölgelere göre farklılaşma devam ediyor. Açıköğretim lisesi seçeneği olmasına karşın, ortaöğretimde net okullulaşma oranı hâlâ %100'den oldukça uzaktır. Açıköğretimdeki çocuk oranının azaltılması hedefi önemlidir ve 2019-20 eğitim-öğretim yılında öğrenci sayılarında görülen azalma bu bakımdan dikkat çekicidir. Okullulaşma verileri devamsızlık, sınıf tekrarı ve eğitimden erken ayrılma göstergeleriyle birlikte değerlendirildiğinde bütüncül bir tablo sunuyor. Bu sorunlara yönelik yapılan çalışmalar sonucunda ilgili göstergelerde önceki yıla göre düşüş görülüyor. Bu kapsamda MEB tarafından başlatılan yeni projelerde belirli ölçütlerin dikkate alınması (önceki deneyimlerden yararlanılması, projeyi yürüten ekibin çocuk hakları, ayrımcılıkla mücadele, toplumsal cinsiyet eşitliği vb. kritik konularda güçlenmesi gibi) önemli görünüyor. Bu sorunlarla mücadele eden çalışmalarda hem öğrencinin çeşitli sebeplerle okul dışına "itilmesine", hem de öğrencinin okul dışına "çekilmesine" odaklanılması yararlı olacaktır.

Dünya Bankası uzmanlarının değerlendirmelerine göre en yoksul sosyoekonomik dilimde yer alan öğrenciler ile en varlıklı sosyoekonomik dilimde yer alan öğrencilerin arasında var olan yaklaşık 2 yıllık eğitime eşdeğer farkın, COVID-19 nedeniyle okulların kapanmasına bağlı olarak artması riski bulunuyor. COVID-19 etkisiyle derinleşen fırsat

eşitsizliğinin giderilmesi ve bunun yanında farklı acil durumlara karşı dirençli bir eğitim stratejisi benimsenmesi önemlidir. Dosyada, MEB'in bu doğrultuda Dünya Bankasının Çevre ve Sosyal Çerçevesi'ni uygulanarak hayata geçirdiği SSDE Projesi kapsamında yaptığı değerlendirmelere de yer veriliyor.

Raporda eğitime erişim için özel önlem ihtiyacı duyan çocuklara ilişkin güncel çalışmalara değiniliyor. Eğitime erişimde halihazırda güçlük yaşayan toplumsal gruplar COVID-19 salgınıyla birlikte eğitimden tamamen kopma durumuyla karşılaştı. EBA TV ve internet sitesi yoluyla yürütülen çalışmalar tüm öğrencileri kapsayamadı. Öğrenciler gerekli dijital araçların yetersizliği veya yokluğu nedeniyle eğitim süreçlerinin dışında kaldı. Özel gereksinimli çocuklar, eğitimlerinin aksaması sebebiyle öğrenme kayıpları ve psikososyal zorluklarla karşılaştı. Eğitime erişen özel gereksinimli öğrenci sayısına bakıldığında kademe arttıkça erişen öğrenci sayısının azlığının sürdüğü görülüyor. Geçtiğimiz yıla oranla ortaöğretime erişen geçici koruma altındaki öğrenci sayısının arttığı ancak buna rağmen ortaokuldan geçişte sayının azalmaya devam ettiği dikkat çekiyor. Çocukların gelişiminin ve potansiyellerini keşfetmesinin önünü kesen çocuk işçiliği ve bu bağlamda mevsimlik tarımda da çalıştırılmaları eğitime erişimin önündeki engeller arasında bulunmaya devam ediyor. Pandemi ile birlikte yetişkin işsizliğinin artması çocukların eğitimden koparılmasının artmasına yol açtı. Mevsimlik tarım alanlarındaki altyapı eksiklikleri öğrencilerin eğitim süreçlerinin dışında kalmasını artırdı. Eğitime erişimde çeşitli yapısal sorunlarla karşılaşan Roman çocuklar da ailelerinin ekonomik faaliyetlerine destek olmak amacıyla eğitimden uzak kaldı. Raporda değinilen bu gruplara ek olarak köy okullarında öğrenim gören öğrenciler için de telefon, tablet veya bilgisayar gibi cihazlar ve internet bağlantısının yetersizliği öğrencilerin uzaktan eğitimden faydalanmasını engelledi. Kapsayıcı toplumun tesisi için kilit önem taşıyan azınlık okullarının varlığını sürdürebilmesi ve çokkültürlü ve çokdilli eğitimin desteklenebilmesi için ihtiyaca yönelik nitelikli ve kapsayıcı önlemlere ihtiyaç duyuluyor.

Anayasal bir hak olan eğitim hakkından istisnasız her çocuğun faydalanabilmesi için özel önlem gerektiren grupların ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bu ihtiyaçlara yönelik kapsayıcı ve bütünlük politikaların hayata geçirilmesi gerekiyor. Politikalar geliştirilirken ihtiyaç sahibi öznelere (özellikle çocukların) katılımının öncelenmesi, çözümlerin katılımcı bir anlayışla kurgulanması önem arz ediyor. Risk altındaki ve özel önlem gerektiren grupların haklardan eşit yararlanmasına ilişkin sivil toplum ve akademik kurumlar bünyesinde yürütülen çalışmalar bu noktada yol gösterici olabilir. Kapsayıcı politikalar yoluyla eğitime erişimde engellerle karşılaşan grupların eğitime katılımı ve eğitim süreçlerinde ayrımcılığın önlenmesi sağlanabilir. Tüm planlamalar yapılırken eğitim toplumsal bağlamdan ve dinamiklerden kopuk ele alınmamalı; toplumsal ölçekte kapsayıcılığın sağlanması ayrıca gözetilmelidir. Çeşitli koşullara ve gereksinimlere sahip tüm öğrencilerin kabul gördüğü, ait hissettiği ve gelişiminin desteklendiği eğitim süreçlerinin tesisi eğitim ortamlarında çeşitliliği mümkün kılacak ve birlikte yaşama kültürünün benimsenmesine zemin sağlayacaktır. Bu kültürün toplumsal ölçekte var olabilmesi ve ayrımcılığın önlenmesi için eğitimin rolü yadsınmamalıdır.

KAYNAKLAR

- 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi. Aralık 2020, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.htm
- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2016). Roman vatandaşlara yönelik strateji belgesi 2016-2021. Kasım 2020, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160430-11-1.pdf>
- Aktaş Salman, U. (2017, 16 Kasım). Uzun hikâye | Okul öncesi eğitim yoksullar için lüks. *ERG Blog*. Kasım 2020, <https://www.egitimreformugirisimi.org/uzun-hikaye-okul-oncesi-egitim-yoksullar-icin-luks/>
- Aktaş Salman, U. (2018, 26 Mart). Uzun hikâye | Okuldan uzakta. *ERG Blog*. Ekim 2019, <http://www.egitimreformugirisimi.org/uzun-hikaye-okuldan-uzakta/>
- Aktaş Salman, U. (2018, 5 Aralık). Uzun hikâye | Yoksulluk hasadı. *ERG Blog*. Kasım 2020, <https://www.egitimreformugirisimi.org/uzun-hikaye-yoksulluk-hasadi-2/>
- Aktaş Salman, U. (2020, 24 Nisan). Türkiye'de Koronavirüsün eğitime etkileri – V | Dijital uçurumu öğrenciler anlatıyor. *ERG Blog*. Kasım 2020, <https://www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkisi-v-dijital-ucurumu-ogrenciler-anlatiyor/>
- Aktaş Salman, U. (2020, 5 Mayıs). Tarım işçisi çocuklar: Uzaktan eğitime de çok uzaklar. *Gazete Duvar*. Kasım 2020, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/05/05/tarim-iscisi-cocuklar-uzaktan-egitime-de-cok-uzaklar>
- Aktaş Salman, U. (2020, 11 Kasım). Uzun hikâye | Beni kabul edecek bir okul bulabilecek miyiz? *ERG Blog*. Kasım 2020, <https://www.egitimreformugirisimi.org/uzun-hikaye-beni-kabul-edecek-bir-okul-bulabilecek-miyiz/>
- Anadolu Ajansı (2020, 18 Ocak). Sağlık Bakanlığından 'özel' daire başkanlığı. Kasım 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/saglik-bakanligindan-ozel-daire-baskanligi/1706394>
- Arık, B. M. (2020, 24 Mart). Türkiye'de Koronavirüsün eğitime etkileri – II | Uzaktan eğitim nasıl olacak ve bu süreçte neler dikkate alınmalı? *ERG Blog*. Kasım 2020, <https://www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkileri-ii-uzaktan-egitim-nasil-olacak-ve-bu-surecte-neler-dikkate-alinmali/>
- Başak Kültür ve Sanat Vakfı, Small Projects İstanbul, Sulukule Gönüllüleri Derneği ve Tarlabası Toplum Merkezi (2020). COVID-19 sürecinde İstanbul'un farklı yerleşimlerinde çocukların haklarına erişimi araştırması: Mülteci çocuklardan deneyimler. Kasım 2020, <http://covid19cocukhaklariizleme.org/uploads/pdf/c2a2fa80ead952253d7d6d1d51181a87.pdf>
- Beyazova, A. (2019). Kapsayıcı ve katılımcı okullar için eğitimcilere yönelik çocuk işçiliği ve ayrımcılıkla mücadele rehberi. *Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Araştırma ve Model Geliştirme Projesi*. Kasım 2020, http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2020/02/COCA_C%CC%A7ocukIsciligiElKitabi.11.06.19.pdf
- Birgün (2019, 16 Temmuz). Devlet okullarında anasınıfı için 'özel' tarife: Aileler çocuklarını gönderemiyor. Aralık 2020, <https://www.birgun.net/haber/devlet-okullarinda-anasinifi-icin-ozel-tarife-aileler-cocuklarini-gonderemiyor-261926>

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. Kasım 2020, <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

Common Worlds Research Collective (2020). Background paper for the futures: Learning to become with the world: Education for future survival. *UNESCO*. Kasım 2020, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374032>

ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü (2017). Çocuk işçiliği ile mücadele ulusal programı 2017-2023. Kasım 2020, https://ailevecalisma.gov.tr/media/1322/cocukisciligimucadele_2017_2023_tr.pdf

Derin Yoksulluk Ağı (2020). Pandemi döneminde derin yoksulluk ve haklara erişim araştırması: Yerel yönetimlere kriz dönemi sosyal destek programları için öneriler. Kasım 2020, <https://derinyoksullukagi.org/wp-content/uploads/2020/11/Pandemi-doneminde-derin-yoksulluk-ve-haklara-erisim-arastirmasi-Yerel-Yonetimlere-Kriz-Donemi-Sosyal-Destek.pdf>

EÇHA (2020). Covid 19 (pandemi) sürecinde ‘özel gereksinimli çocukların ve ailelerinin ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik’ eğitim analiz raporu. Kasım 2020, <https://www.echa.org.tr/egitim-analiz-raporu-yayimlandi>

Eğitimde Engelli Hakları: Okulda Birlikte, Hayatta Birlikte Projesi (2020). Engelli hakları odaklı kapsayıcı okul için öğretmen kılavuzu. Kasım 2020, http://egitimdeengellihaklari.org/wp-content/uploads/2020/12/final_1aralik_tohum_otizm_ogretmen_kilavuzu.pdf

ERG (2016). Eğitim izleme raporu 2015-16. Kasım 2020, http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_E%C4%B0R_2015-16.pdf

ERG (2018). Eğitim izleme raporu 2017-18. Kasım 2020, https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/Egitim-%C4%B0zleme-Raporu_2017_2018_WEB_PDF.pdf

ERG (2019). Eğitim izleme raporu 2019: Öğrenciler ve eğitime erişim. Kasım 2020, <https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/Ogrenciler-ve-Egitime-Eri%C5%9Fim.pdf>

Eurostat (2020). Early leavers from formal education by sex and labour status. Kasım 2020, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_15&lang=en

Feriver Gezer, Ş. (2020, 22 Ekim). Gezegelimizden ilham alarak eğitimi kurgulamak. *ERG Blog*. Kasım 2020, <https://www.egitimreformugirisimi.org/gezegelimizden-ilham-alarak-egitimi-kurgulamak/>

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı (2020, 2 Nisan). “Çocuk işgücü anketinin gerçekte en örtüşmeyen bulgusu: Yaralanmalar”. *Bianet*. Kasım 2020, <https://m.bianet.org/bianet/yasam/222353-cocuk-iscucu-anketinin-gercekle-en-ortusmeyen-bulgusu-yaralanmalar>

Gül, İ. I. (2012). Hukukta ayrımcılık yasağı. K. Çayır ve M. Ayan (Der.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s.117-135). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hayata Destek Derneği (2020, 20 Kasım). Salgın günlerinde çocuk hakları. Kasım 2020, <https://www.hayatadestek.org/bulten/salgin-gunlerinde-cocuk-haklari/>

Hümanist Büro (2016). Okulöncesi eğitim: Çocuklar ve ebeveynlerine yönelik bir destek mekanizması. Kasım 2020, <http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Okul%20Oncesi%20Egitim%20-%20Cocuklar%20ve%20Ebeveynlerine%20Yonelik%20Bir%20Destek%20Mekanizmasi.pdf>

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (t.y.). Geçici koruma. Kasım 2020, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi (2020a). Erken çocukluk eğitiminde kalite ve erişimin artırılması operasyonu (ECE). Kasım 2020, <http://www.ikg.gov.tr/erken-cocukluk-egitiminde-kalite-ve-erisimin-arttirilmesi-operasyonu/>

İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi (2020b). Ortaöğretimde devam ve okullaşma oranlarının artırılması (ENROLMENT). Kasım 2020, <http://www.ikg.gov.tr/ortaogretimde-devam-ve-okullasma-oranlarinin-arttirilmesi-enrolment/>

IPBES (2020). Escaping the ‘era of pandemics’: Experts warn worse crises to come options offered to reduce risk. Kasım 2020, <https://ipbes.net/pandemics>

Kalkınma Atölyesi (t.y.). Yayınlar. Kasım 2020, <http://www.ka.org.tr/TumYayinlar>

Kalkınma Atölyesi (2019). Yoksulun umudu çocuk: Mevsimlik tarım işçisi hanelerin sosyo-ekonomik profili ve çocuk işçiliği araştırması. Kasım 2020, <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/07/SOSYO-EKONOM%C4%BOK%20TR.pdf>

Kalkınma Atölyesi (2020). Virüs mü, yoksulluk mu? Kasım 2020, <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/Virus%20mu%20yoksulluk%20mu.pdf>

Karan, U. (2017). Görmezlikten gelinen eşitsizlik: Türkiye’de Romanların barınma ve eğitim hakkına erişimi. Kasım 2020, http://sivildusun.net/wp-content/uploads/2017/08/MRG_Rapor.pdf

Kasap, S. (2019, 12 Temmuz). MEB öğretmenleri, 40 bin çocuğun ayağına ana sınıfı eğitimi götürdü. *Anadolu Ajansı*. Aralık 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/meb-ogretmenleri-40-bin-cocugun-ayagina-ana-sinifi-egitimi-goturdu/1529969>

Kırkayak Kültür Göç ve Kültürel Çalışmalar Merkezi (2020). “Okumuşluk ele geçmez.” Türkiye’deki Dom ve Abdal çocukların eğitim durumu: Gaziantep ve Şanlıurfa örnekleri. Kasım 2020, http://www.kirkayak.org/wp-content/uploads/2020/09/Okumusluk-ele-gecmez_TR_e-2.pdf

KODA (t.y.a). KODA çözüm masası. Kasım 2020, <https://www.kodegisim.org/cozum-masasi>

KODA (t.y.b). KODA raporları. Kasım 2020, <https://www.kodegisim.org/koda-raporlari>

KODA (t.y.c). Köylerde uzaktan eğitim süreci nasıl ilerliyor? Kasım 2020, <https://www.kodegisim.org/koylerde-uzaktan-egitim-sureci>

Korlu, Ö. (2020). Eğitim izleme raporu 2020: Eğitim yönetişi ve finansmanı. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2020, <https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/Egitim-Izleme-Raporu-2020-Egitim-Yonetişi-ve-Finansmanı-30.07.2020.pdf>

MEB (t.y.). Yeni normal sürecinde erken çocukluk eğitimi çalıştay. Yayınlanmamış Rapor.

- MEB (2018). 2017 yılı idare faaliyet raporu. Kasım 2020, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_02/28093718_Faaliyet_Raporu_yayYn_28022018_1707.pdf
- MEB (2019a). 2018 yılı idare faaliyet raporu. Kasım 2020, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_03/01175437_Milliy_EYitim_BakanlYY_2018_YYIY_Ydare_Faaliyet_Raporu_YayYn2.pdf
- MEB (2019b). Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim: 2018-2019. Kasım 2020, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/30102730_meb_istatistikleri_organ_egitim_2018_2019.pdf
- MEB (2019, 7 Ekim). “Benim oyun sandığım” yola çıktı. Kasım 2020, <https://www.meb.gov.tr/benim-oyun-sandigim-yola-cikti/haber/19460/tr>
- MEB (2020a). 2019 yılı idare faaliyet raporu. Kasım 2020, http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/12144540_28191618_Milliy_EYitim_BakanlYYY_2019_YYIY_Ydare_Faaliyet_Raporu_28.02.2020.pdf
- MEB (2020b). Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim: 2019-2020. Kasım 2020, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_09/04144812_meb_istatistikleri_organ_egitim_2019_2020.pdf
- MEB (2020, 22 Şubat). Yeni sınıf geçme sistemiyle liselerde başarı daha da artacak. Kasım 2020, <http://www.meb.gov.tr/yeni-sinif-gecme-sistemiyle-liselerde-basari-daha-da-artaracak/haber/20372/tr>
- MEB (2020, 25 Nisan). “Özel” çocuklara özel ilgi gösteren mobil uygulama. Kasım 2020, <https://www.meb.gov.tr/ozel-cocuklara-ozel-ilgi-gosteren-mobil-uygulama/haber/20785/tr>
- MEB (2020, 21 Ağustos). “Yaz okulu” faaliyetleri, yüz yüze eğitimin başlayacağı tarihe kadar uzatıldı. Kasım 2020, <http://www.meb.gov.tr/yaz-okulu-faaliyetleri-yuz-yuze-egitimin-baslayacagi-tarihe-kadar-uzatildi/haber/21476/tr>
- MEB (2020, 17 Eylül). Özel eğitim öğrencileri için her ile bir anaokulu kuruldu. Ekim 2020, <http://www.meb.gov.tr/ozel-egitim-ogrencileri-icin-her-ile-bir-anaokulu-kuruldu/haber/21652/tr>
- MEB (2020, 30 Kasım). Kaynaştırma öğrencilerine özel kaynaklar ve dijital içerikler yayında. Aralık 2020, <http://www.meb.gov.tr/kaynastirma-ogrencilerine-ozel-kaynaklar-ve-dijital-icerikler-yayinda/haber/22058/tr>
- MEB HBÖGM (2019). 2019/15 Sayılı Genelge Açıklaması konulu resmi yazı. 32782069-10.06.01-E.17709105, 20.09.2019. <http://piktes.gov.tr/izleme/Uploads/rehberlik/genelgeaciklamasi.pdf>
- MEB HBÖGM (2020). TC. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı ocak 2020 internet bülteni. Kasım 2020, https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_01/27110237_OCAK_2020internet_BulteniSunu.pdf
- MEB ÖGM (t.y.). ÖGM sınıf geçme sıkça sorulan sorular. Kasım 2020, http://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_05/16112416_OGM_SINIF_GECME_SIKCA_SORULAN_SORULAR.pdf

MEB ÖRGM (2020, 14 Ocak). Rehberlik ve araştırma merkezlerinin kapsayıcı eğitim hizmetleri sunma açısından kapasitelerinin güçlendirilmesi (RAMKEG). Kasım 2020, <http://orgm.meb.gov.tr/www/rehberlik-ve-arastirma-merkezlerinin-kapsayici-egitim-hizmetleri-sunma-acisindan-kapasitelerinin-guclendirilmesi-ramkeg/icerik/1259>

MEB ÖRGM (2020, 15 Ocak). Bütünleştirici eğitimin güçlendirilmesi projesi (BEGEP). Kasım 2020, <https://orgm.meb.gov.tr/www/butunlestirici-egitimin-guclendirilmesi-projesi-begep/icerik/1261>

MEB SGB (2019). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2019-2023 stratejik planı. Ekim 2020, http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/31105532_Milli_EYitim_BakanlYYY_2019-2023_Stratejik_PlanY__31.12.pdf

MEB TEGM (t.y.). Okulöncesi eğitimi etkinlik havuzu. Kasım 2020, <https://okuloncesi.eba.gov.tr/>

MEB TEGM (2020). Okul Öncesi Aidat Ücretleri konulu resmi yazı. 28219185-299-E.5905971, 26.03.2020. http://palandokenanaokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/25/20/750187/dosyalar/2020_05/30145024_document_1.pdf

MEB TEGM (2020, 4 Mart). “Eğitimde birlikteyiz” hareketiyle 32 bin çocuk, kapsayıcı eğitime katıldı. Kasım 2020, <https://tegm.meb.gov.tr/www/egitimde-birlikteyiz-hareketiyle-32-bin-cocuk-kapsayici-egitime-katildi/icerik/664>

MEB TEGM (2020, 16 Ekim). “Çocuğun olduğu her yerdeyiz” temalı erken çocukluk eğitimi tanıtım toplantısı İstanbul’da yapıldı. Kasım 2020, <http://tegm.meb.gov.tr/www/cocugun-oldugu-her-yerdeyiz-temali-erken-cocukluk-egitimi-tanitim-toplantisi-istanbulda-yapildi/icerik/690>

MEB YEĞİTEK (2020). Güvenli okullaşma ve uzaktan eğitim projesi: Çevresel ve sosyal yönetim çerçevesi. Kasım 2020, https://yegitek.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_10/20202440_CYevresel_ve_Sosyal_YoYnetim_CYercYevesi_19102020.pdf

MEB YEĞİTEK (2020, 20 Ekim). Türkiye güvenli okullaşma ve uzaktan eğitim (SSDE) projesi. Kasım 2020, <https://yegitek.meb.gov.tr/www/turkiye-guvenli-okullasma-ve-uzaktan-egitim-ssde-projesi/icerik/3050>

OECD (2020). Education at a glance 2020: OECD indicators. Kasım 2020, <http://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/>

Özer, M. (2020). Educational policy actions by the Ministry of National Education in the times of COVID-19 Pandemic in Turkey. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(3), 1124-1129. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1075621>

Özerim, G., Telli, M. B. ve Karaca, L. (2020). Türkiye’deki genç mültecilere yönelik destek mekanizmalarının geliştirilmesi için durum ve ihtiyaç analizi çalışması raporu. *Genç Mültecileri Destekleme Programı*. Kasım 2020, <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/turkiyedeki-genc-multecilere-yonelik-destek-mekanizmalarinin-gelistirilmesi-icin-durum-ve-ihhtiyac-analizi-calismasi-raporu.pdf>

PIKTES (2020, 22 Ekim). Uyum sınıflar için haftalık ders planları hazırlandı. Kasım 2020, <https://piktes.gov.tr/Haberler/Details/299>

Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020). Özel Çocuklar Destek Sistemi Uygulaması konulu resmi yazı. 80166981, 15.04.2020. https://shgm.saglik.gov.tr/Eklenti/37187/0/azel-aocuklar-destekustyazia8a0fbf6-fb9a-4e16-99aa-8b5ac8af31aepdf.pdf?_tag1=ACC1FF752ADB22F5E0F90593F2A65EE5F313494D

Sart, Z. H., Barış, S., Sarıışık, Y. ve Düşkün, Y. (2016). Engeli olan çocukların türkiye’de eğitime erişimi: Durum analizi ve öneriler. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2020, http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_Engeli-Olan-%C3%87ocuklar%C4%B1n-T%C3%BCrkiyede-E%C4%9Fitime-Eri%C5%9Fimi.pdf

Sayıştay Başkanlığı (2020). Milli Eğitim Bakanlığı 2019 yılı sayıştay denetim raporu. Kasım 2020, https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/62643830/files/raporlar/kid/2019/Genel_Bütçe_Kapsamındaki_%20Kamu_İdareleri/MILLI%20EGITIM%20BAKANLIGI.pdf

SGDD-ASAM (2020). COVID-19 salgınının Türkiye’de mülteciler üzerindeki etkilerinin sektörel analizi. Kasım 2020, <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/covid-19-salgininin-turkiyede-multeciler-uzerindeki-etkilerinin-sektorel-analizi.pdf>

Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi (2017, 30 Ekim). *SEÇBİR konuşmaları 42: Elmas Arus - Roman çocukların eğitime erişimde yaşadığı sıkıntılar* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=rUwYAWOtcqs>

Sözcü (2019, 28 Ağustos). Bakanlık harekete geçti ama okul kayıt ücreti şikayetleri devam ediyor. Aralık 2020, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/bakanlik-harekete-gecti-ama-okul-kayit-ureti-sikayetleri-devam-ediyor-5302368/>

T24 (2020, 12 Haziran). Dünya çocuk işçiliği ile mücadele gününde Abdullah, Ayşe, Hasan, Leyla, Yusuf ve Zeynep’in öyküsü. Kasım 2020, <https://t24.com.tr/haber/dunya-cocuk-isciligi-ile-mucadele-gunu-nde-abdullah-ayse-hasan-leyla-yusuf-ve-zeynep-in-oykusu,883875>

TCCB SBB (2019). On birinci kalkınma planı 2019-2023. Aralık 2020, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>

Temel, B. (2020, 6 Ağustos). “Roman çocuklar eğitimle ilgili daha da mağdur durumdadır”. *Edirne Haber*. Kasım 2020, <http://www.edirnehaber.org/haber/41101/roman-cocuklar-egitimle-ilgili-daha-da-magdur-durumdadir.html>

Tohum Otizm Vakfı (2020, 7 Ekim). Eğitim amaçlı öneri kaynak listesi. Aralık 2020, https://www.tohumotizm.org.tr/wp-content/uploads/2020/10/Tohum-Otizm-Vakf%C4%B1-Kaynak-%C3%96nerileri_07.10.2020.pdf

TÜİK (2020, 31 Mart). Çocuk işgücü anketi sonuçları, 2019. Kasım 2020, <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33807>

UNESCO (t.y.). Adverse consequences of school closures. Kasım 2020, <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/consequences>

UNESCO (1994). The Salamanca statement and framework for action on special needs education. Kasım 2020, https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Salamanca_Statement_1994.pdf

UNESCO (2009). Policy guidelines on inclusion in education. Kasım 2020, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000177849>

UNESCO (2017). A guide for ensuring inclusion and equity in education. Kasım 2020, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254>

UNICEF (2014). Access to school and the learning environment II: Universal design for learning. Kasım 2020, http://www.inclusive-education.org/sites/default/files/uploads/booklets/IE_Webinar_Booklet_11.pdf

Uyan Semerci, P., Erdoğan, E. ve Durmuş, G. (2020, 6 Nisan). Çocuk işçiliğine dair her bir sayı, bir çocuğun yaşamıdır. *Bianet*. Kasım 2020, <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/222544-cocuk-isciligine-dair-her-bir-sayi-bir-cocugun-yasamidir>

Yazarlar

Melike Ergün
Burcu Meltem Arık

Koordinasyon (ERG)

Yeliz Düşkün

Katkıda Bulunanlar

Ekin Gamze Gencer
Ezgi Tunca
Kayıhan Kesbiç
Özgenur Korlu
Umay Aktaş Salman
Yeliz Düşkün

Yayına Hazırlayanlar

Ezgi Tunca
Özge Karakaya

Yapım

MYRA

Koordinasyon (MYRA)

Damla Ekici

Yayın Kimliği Tasarımı

Alper San

Sayfa Tasarımı

Gülderen Rençber Erbaş

İstanbul, Aralık 2020

Bu yayına şu şekilde referans veriniz:

Ergün, M. ve Arık, B. M. (2020). Eğitim izleme raporu 2020: Öğrenciler ve eğitime erişim. *Eğitim Reformu Girişimi*. <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2020-ogrenciler-ve-egitime-erisim/>

ERG EĞİTİM
REFORMU
GİRİŞİMİ | EĞİTİM
GÖZLEMEVİ

Bankalar Cad. Minerva Han
No: 2 Kat: 5 Karaköy 34425 İstanbul

T +90 (212) 292 05 42

F +90 (212) 292 02 95

www.egitimreformugirisimi.org